

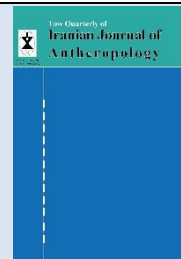


ISSN: 1375-2096

Iranian Journal of Anthropology

Volume 22, No. 41. Autumn and Winter 2026: Pp. 233-256

<https://journal.asi.org.ir>



DOI: <https://doi.org/10.22034/jasi.2026.2088944.1631>

From Scientific Community to Academic Tribes: Toward a Framework for Understanding the Academic World

Abbas Varij Kazemi

Associate professor in Institute for Cultural and Social Studies, Tehran, Iran.

av3kazemi@gmail.com

ARTICLE INFO

Type of Article: Research

Article history:

Received 17 June 2026

Revised 12 July 2026

Accepted 18 July 2026

Keywords:

Academic tribes,
Public sphere,
Scientific community,
University.

ABSTRACT

The academic world, like other social worlds, is entangled in a set of argumentative and affective relations and, in this respect, is not separate from the ordinary social sphere. Over the past decades, scholars have sought to distinguish these two worlds through the use of key specialized concepts. One such concept is the scientific community. A range of studies in Iran has shown that the scientific community is not only a fragile and unstable formation, but also one that has increasingly lost its explanatory power in the academic world.

In this article, I argue that, on the basis of the existing literature, there is in practice no such thing as a scientific community. Yet, instead of revising their understanding of the existing situation, researchers have attempted to account for the weakness of the scientific community in Iran and, in most of their studies, have effectively justified the status quo. By reviewing the idea of the scientific community in sociological research and examining scholarly efforts to conceptualize it, this article offers a different response to a problem that Iranian scholars have understood in largely similar ways. The problem may be formulated as follows: now that researchers have demonstrated that no scientific community has taken shape in Iran, can the alternative concept of academic tribes serve as a more useful analytical framework?

This article seeks to demonstrate how this concept may open up a different path for scholars working within the scientific community perspective and contribute to explaining the mechanisms through which such tribes operate within universities. Whereas the concept of the scientific community seeks to explain scientific relations, scientific norms, academic ethics, and interactions among associations and journals within accepted scientific frameworks, the concept of academic tribes attempts to uncover the nature of overt and covert relations, as well as the emotions, interests, and desires that operate beneath the surface of ostensibly scientific norms.

Copyright © 2026 The Authors. Published by The Anthropological Society of Iran. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.



Citations: Kazemi, A.V., (2026). "From Scientific Community to Academic Tribes: Toward a Framework for Understanding the Academic World". *Iranian Journal of Anthropology*, 22(41): 233-256.

<https://doi.org/10.22034/jasi.2026.2088944.1631>

Introduction

Classical understandings of science have traditionally portrayed the academic world as fundamentally different from ordinary social life. While everyday social relations are often associated with emotions, personal interests, and subjective judgments, science has been represented as a realm governed by rationality, objectivity, experimentation, and intellectual argumentation. Within this framework, scientists are expected to follow universal scientific norms and ethical principles rather than emotional attachments or personal loyalties. One of the key concepts through which this image has been constructed is the notion of the “scientific community.”

The concept of the scientific community emerged in the works of thinkers such as Michael Polanyi, Edward Shils, and Robert K. Merton. Their theories emphasized scientific cooperation, shared norms, peer evaluation, and collective knowledge production as the foundations of academic life. Consequently, the scientific community came to signify not merely a group of scholars, but a rational and ethically organized network of intellectual relations and institutional legitimacy.

In Iranian sociology of science and higher education studies, this concept became highly influential during the last three decades. Numerous researchers attempted to evaluate the condition of scientific communities within Iranian universities. However, despite differences in methodology and theoretical orientation, many studies reached similar conclusions. Academic interactions were described as weak, collaborative research remained limited, ethical norms appeared fragile, and university relations were frequently shaped by individual interests and institutional competition rather than collective scientific goals.

This repeated diagnosis raises an important theoretical issue: if Iranian academia does not correspond to the classical image of the scientific community, how should its actual social reality be understood? This article argues that the dominant framework of the scientific community is insufficient for explaining many hidden dimensions of academic life in Iran, particularly informal relations, emotional attachments, political loyalties, and struggles over symbolic and material resources.

To address this limitation, the article proposes the concept of “academic tribes” as an alternative analytical framework. Drawing on Michel Maffesoli’s theory of neo-tribalism as well as the works of Tony Becher and Paul Trowler, the concept emphasizes emotional belonging, group solidarity, informal networks, symbolic boundaries, and internal rivalries within academia. Rather than understanding universities as unified rational communities, this perspective interprets them as fragmented spaces composed of overlapping groups, alliances, and competing territories. The article therefore seeks to demonstrate that the concept of academic tribes offers a more realistic and sociologically productive framework for understanding academic relations in contemporary Iran.

Discussion

The concept of “academic tribes” offers an alternative framework for understanding university life by shifting analytical attention away from formal scientific norms and toward informal social dynamics. Rather than viewing universities primarily as communities organized around rational cooperation and shared intellectual standards, this perspective highlights emotional attachments, symbolic boundaries, competition, and mechanisms of inclusion and exclusion. Michel Maffesoli’s theory of neo-tribalism provides an important starting point for this approach. According to Maffesoli, contemporary societies are increasingly organized through small affective communities

rather than stable modern institutions. These neo-tribes are not based on kinship or traditional social bonds; instead, they emerge through shared emotions, collective experiences, lifestyles, rituals, and symbolic identifications.

Applied to academic life, this perspective reveals dimensions that are often overlooked in conventional accounts of the scientific community. Universities are not only sites of intellectual exchange and scholarly cooperation but also environments shaped by friendship, loyalty, jealousy, rivalry, distrust, and struggles over prestige and resources. Faculty members frequently form informal circles that influence access to research collaborations, publication opportunities, graduate supervision, and institutional influence. Consequently, academic behavior is often embedded in networks of personal relations as much as in formal professional norms.

The notion of “academic tribes and territories,” developed by Tony Becher and Paul Trowler, further extends this perspective. Their work demonstrates that disciplinary cultures function as distinct symbolic territories with their own values, rituals, languages, and internal hierarchies. Academic disciplines can therefore be understood as tribes that defend their intellectual boundaries while competing with other fields for legitimacy, authority, and institutional recognition.

The empirical findings discussed in this article suggest that, within the Iranian academic context, tribal dynamics extend beyond disciplinary identities alone. Existing studies consistently indicate that informal relations often play a significant role in shaping academic interactions. Research on faculty relations has documented experiences of factionalism, friendship-based networks, political affiliations, and mutual distrust among academics. Collaborative activities frequently occur within relatively closed circles rather than broad scientific communities, while institutional opportunities and resources often circulate through limited interpersonal networks.

The qualitative findings provide particularly strong support for this interpretation. Peyam Afshardoust’s research demonstrates that informal interests, political alignments, and pre-existing personal relationships significantly influence university interactions. Similarly, Fatemeh Alamdar’s ethnographic accounts reveal the importance of emotional tensions, hidden rivalries, jealousy, and strategic alliances in everyday academic life. These findings suggest that universities operate not only through scientific rationality but also through emotional economies and tribal solidarities.

The concept of academic tribes therefore offers a broader sociological framework for understanding Iranian universities. It does not deny the importance of scientific norms; rather, it shows that scientific rationality coexists with emotional, political, and material dynamics that profoundly shape academic behavior, institutional processes, and the distribution of opportunities and influence.

Conclusion

This article began with a fundamental question in the sociology of science: can the concept of the scientific community adequately explain the realities of academic life in Iran? A review of three decades of Iranian research showed that most studies depict the scientific community as weak, fragile, or absent. The recurring findings of these studies include limited scholarly interaction, weak ethical commitment, fragmented cooperation, and the dominance of individual or institutional interests.

However, the article argued that this situation should not be understood solely as evidence of an incomplete scientific community. Part of the problem may lie in the conceptual framework itself.

The concept of the scientific community is grounded in an idealized image of rational cooperation, universal norms, and professional order. Although analytically valuable, this framework often fails to capture the emotional, informal, and power-laden dimensions of academic life.

To address this limitation, the article proposed the concept of academic tribes as an alternative analytical framework. Drawing on neo-tribal theory and higher education studies, this perspective understands universities not as coherent wholes, but as fragmented spaces shaped by emotional solidarities, informal alliances, symbolic boundaries, and struggles over resources and legitimacy. Within this framework, academic relations are shaped not only by intellectual collaboration, but also by friendship, jealousy, political loyalty, competition, and informal networks.

The analysis further showed that many empirical findings concerning Iranian universities become more intelligible when interpreted through the lens of tribal relations. Processes such as faculty recruitment, access to publication opportunities, distribution of research funding, and the exercise of institutional authority often operate through informal tribal mechanisms rather than through universal academic standards alone. Emotional and relational factors therefore play a central role in shaping academic life.

Ultimately, the concept of academic tribes offers greater explanatory power for understanding contemporary Iranian academia than the traditional notion of the scientific community alone. By foregrounding emotions, informal relations, and hidden structures of power, this concept opens new possibilities for critical research on universities, higher education, and academic culture in Iran.



ISSN: 1375-2096

نامه انسان‌شناسی

سال ۲۲، شماره ۴۱، پاییز و زمستان ۱۴۰۴، صص: ۲۳۳-۲۵۶.

<https://journal.asi.org.ir>

نامۀ انسان‌شناسی

DOI: <https://doi.org/10.22034/jasi.2026.2088944.1631>

از اجتماع علمی تا قبایل دانشگاهی: به‌سوی چارچوبی برای فهم دنیای دانشگاهی

عباس وریج کاظمی

دانشیار، موسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران، ایران. ایمیل: av3kazemi@gmail.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخچه مقاله:

دریافت ۱۴۰۵/۲/۲۷

بازنگری ۱۴۰۵/۳/۲۱

پذیرش ۱۴۰۵/۳/۲۷

چکیده

جهان دانشگاهی، همانند سایر جهان‌های اجتماعی، درگیر یک سری مناسبات استدلالی و مناسبات عاطفی است و از این‌نظر جهانی مجزا از قلمروی معمولی اجتماعی نیست. محققان در دهه‌های گذشته کوشیدند تا با به‌کارگیری مفاهیمی کلیدی و تخصصی، این دو جهان را از یکدیگر مجزا کنند. یکی از آن مفاهیم کلیدی، اجتماع علمی است. تحقیقات مختلف در ایران نشان داده‌اند که نه تنها اجتماع علمی موقعیتی لغزان و شکننده دارد بلکه هرچه بیشتر قدرت توضیح دهنده‌گی خود را در جهان دانشگاهی از دست می‌دهد.

در این مقاله نشان می‌دهیم که بر اساس تحقیقات موجود، در عمل چیزی به نام اجتماع علمی نداریم اما همین محققان به‌جای تحول در دریافت خود از وضعیت موجود، به‌دنبال فهم ضعف اجتماع علمی در ایران رفته و در اغلب مقالاتشان موقعیت موجود را به نحوی توجیه کرده‌اند. در این مقاله، ضمن مرور ایده اجتماع علمی در تحقیقات جامعه‌شناسان و فهم کوشش‌هایشان، در پی پاسخ متفاوت به مسئله‌ای بوده‌ام که محققان ایرانی به نحو تقریباً یکسانی آن را درک کرده‌اند. مسئله را این‌گونه طرح می‌کنم: اکنون که محققان نشان داده‌اند که چیزی به نام اجتماع علمی در ایران شکل نگرفته است، می‌توان از مفهوم بدیل یعنی قبایل دانشگاهی بهره برد. این مقاله استدلال می‌کند که چرا مفهوم قبایل دانشگاهی می‌تواند مسیری متفاوت را در برابر معتقدان و محققان اجتماع علمی بگشاید و از این طریق بکوشد سازوکارهایی را توضیح دهد که این قبایل در دانشگاه‌ها عمل می‌کنند؛ برای مثال، اگر مفهوم اجتماع علمی در پی توضیح مناسبات علمی، هنجارهای علمی، اخلاقیات علمی و تعامل میان انجمن‌ها و نشریات در چارچوب‌های مسلم علمی است، مفهوم قبایل دانشگاهی، در پی فهم چرایی مناسبات پنهان و آشکار، عواطف و غرض‌ها و امیال در لوای هنجارهای به‌اصطلاح علمی است.

کلیدواژگان:

اجتماع علمی،

حوزه عمومی،

دانشگاه،

قبایل دانشگاهی.

حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. © ۱۴۰۴. ناشر این مقاله، انجمن انسان‌شناسی ایران است.

این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>)



ارجاع به مقاله: کاظمی، عباس (۱۴۰۴). «از اجتماع علمی تا قبایل دانشگاهی: به‌سوی چارچوبی برای فهم دنیای دانشگاهی». *نامه انسان‌شناسی*، ۲۲ (۴۱): ۲۳۳-۲۵۶.

<https://doi.org/10.22034/jasi.2026.2088944.1631>

مقدمه

در نگرش‌های کلاسیک، دنیای علم، تافته‌ای جدابافته از جهان امر معمولی قلمداد می‌شود. در حالی که در جهان روزمره با عقل سلیم روبرویم، در جهان دانشگاهی با عقل آکادمیک و قلمرو استدلالی و آزمایشگاه مواجه می‌شویم؛ از این رو، گمان می‌رود که در یکی با انسان معمولی و در دیگری با دانشمند سروکار داریم. یکی از مهم‌ترین قلمروهایی که جهان دانشگاهی را از جهان زیست روزمره جدا ساخته است، مفهوم اجتماع علمی^۱ است. در دهه‌های گذشته، درباب این مفهوم ادبیاتی غنی تولید شده است. با این حال، در سال‌های اخیر مفهوم اجتماع علمی، قدرت و قوت گذشته خود را ندارد. ادبیاتی جدید در جهان شکل گرفته است که ذیل مفهوم قبایل دانشگاهی^۲ تعریف می‌شود. از سوی دیگر، در این مقاله نشان داده‌ام که چگونه ظرف سه دهه مطالعات در ایران وضعیت اجتماعی علمی را شکننده و گاهی «غایب از نظر» دانسته‌اند.

در اواخر دهه ۷۰ شمسی به تدریج در کنار مفهوم اجتماع علمی دو مفهوم دیگر قدرت یافتند؛ یکی مفهوم حوزه عمومی^۳ هابرماس (نک: پایا و قانع‌راد، ۱۳۹۵) و دیگری جهان سه^۴ پوپری (پوپر، ۱۳۷۱). مجموعه این ادبیات، درکی از دانشگاه را موجب شدند که از درک انسانی و معمولی فاصله زیادی داشته و به نظر می‌رسد که بار زیادی بر آن تحمیل کرده است. اما چرا نتایج تحقیقات در زمینه اجتماع علمی در ایران به تکرار افتاده و از دریافتی متفاوت از موضوع ناتوان مانده‌اند؟ به نظر می‌توان با درانداختن رویکردی جدید در میدان بحث دانشگاه، موضوع را از دریچه‌ای کاملاً متفاوت فهم کرد و به بسیاری از پرسش‌های رهاشده، پاسخی قابل‌اعتنا داد.

از این رو، این مقاله می‌کوشد به جای تکرار همان پرسش‌های پیشین، مسئله را از زاویه‌ای دیگر صورت‌بندی کند. پرسش اصلی این است که اگر تحقیقات موجود نشان می‌دهند که چیزی به نام اجتماع علمی در ایران به معنای دقیق و کلاسیک آن شکل نگرفته است، واقعیت جاری دانشگاه را باید چگونه نامید؟ آیا مفهوم «اجتماع علمی» هنوز برای توضیح مناسبات علمی، هنجارهای علمی، اخلاقیات علمی و تعامل میان انجمن‌ها و نشریات در چارچوب‌های مسلم علمی کفایت می‌کند، یا باید از مفهومی بدیل بهره گرفت که بتواند مناسبات پنهان و آشکار، عواطف و غرض‌ها و امیال را در لوای هنجارهای به اصطلاح علمی توضیح دهد؟ در این مقاله استدلال می‌شود که مفهوم «قبایل دانشگاهی» می‌تواند چنین کارکردی داشته باشد؛ مفهومی که هم بر مرزهای گروهی و روابط درون‌گروهی دلالت می‌کند و هم امکان فهم اقتصاد عاطفی، منافع مادی و منزلتی، و سازوکارهای غیررسمی قدرت در دانشگاه را فراهم می‌سازد.

به طور خلاصه در این مقاله سر آن داریم که به چند پرسش مشخص پاسخ دهیم: آیا در ایران می‌توان از اجتماع علمی به معنای دقیق آن سخن گفت؟ مهم‌ترین نشانه‌های ضعف یا غیاب آن در پژوهش‌های پیشین چیست؟ و چرا مفهوم قبایل دانشگاهی، در مقایسه با اجتماع علمی، برای فهم مناسبات دانشگاهی ایران کارآمدتر است؟ به بیان دیگر، این مقاله می‌کوشد نشان دهد که در پس صورت رسمی دانشگاه، شبکه‌ای از روابط، تعلقات، مرزبندی‌ها، دوستی‌های پیشینی، رقابت‌ها و منافع شکل می‌گیرد که با مفهوم قبایل دانشگاهی بهتر فهمیده می‌شود تا با مفهوم اجتماع علمی. این صورت‌بندی تازه، امکان می‌دهد دانشگاه نه به مثابه یک کل همگن و آرمانی، بلکه به مثابه میدان عمل گروه‌های کوچک، قلمروهای متداخل و پیوندهای غیررسمی دیده شود.

-
1. Scientific Community
 2. Academic Tribe
 3. Public Sphere
 4. Three Worlds

سفر مفهوم اجتماع علمی در ایران

در تاریخ اندیشه جامعه‌شناختی علم، مفهوم «اجتماع علمی»، به‌ویژه از دهه ۱۹۴۰ به بعد، به تدریج از دل تأملات مایکل پولانی درباره ماهیت جمعی تولید علم سر برآورد (Polanyi, 1941)؛ پولانی با تأکید بر اینکه علم نه فعالیتی فردی، بلکه نظمی خودتنظیم‌گر و مبتنی بر سنت، اعتماد و گفت‌وگوی میان پژوهشگران است (Ibid, 1951; 1962)، زمینه‌ای فراهم آورد که ادوارد شیلز (Shils, 1954) با طرح صریح اصطلاح «scientific community» آن را به صورت مفهومی روشن‌تر و تثبیت‌شده‌تر وارد ادبیات علمی کرد. از این منظر، اجتماع علمی صرفاً به مجموعه‌ای از دانشمندان اطلاق نمی‌شود، بلکه به شبکه‌ای از روابط، هنجارها، قواعد داوری، سازوکارهای اعتباربخشی و مرزهای نمادینی اشاره دارد که فعالیت علمی را امکان‌پذیر می‌سازد. همین فهم، در دهه‌های میانی قرن بیستم، به یکی از مفاهیم محوری جامعه‌شناسی علم بدل شد و بعدها در آثار مرتون (Merton, 1942) و دیگران بسط یافت، به‌گونه‌ای که «اجتماع علمی»، به نامی برای صورت‌بندی اجتماعی دانش، اقتدار معرفتی و سامان نهادی علم بدل گردید.

در دهه ۱۹۹۰ م. (دهه ۷۰ ش.) مفهوم اجتماع علمی به تدریج برای جامعه دانشگاهی در ایران مهم شد و به یکی از مهم‌ترین مفاهیم کانونی در جامعه‌شناسی علم بدل گردید. با این حال، معانی مختلفی از اجتماع علمی در ایران ارائه شده است که به شرح زیر است:

الف. اجتماع علمی به مثابه جمع مشترک دانشمندان که دارای هنجارها، خط‌مشی‌ها و برنامه‌های مشترک‌اند. این تلقی، به تلقی توماس کوهن از مفهوم پارادایم نزدیک است؛ مانند این تعریف که در یکی از اولین نوشته‌ها از این مفهوم، آن را مجموعه‌ای از دانشمندان دانست که در تخصصی خاص با هم همکاری می‌کنند (ابراهیمی، ۱۳۷۲).

ب. اجتماع علمی به مثابه خرده‌نظامی مستقل در برابر جامعه: اجتماعی از دانشمندان در برابر جامعه با افراد معمولی و غیرمتخصص. به این معنا اجتماع علمی به دلیل عناصر و هنجارهای متفاوتش، از جامعه جدا می‌شود. اجتماع علمی، جمع دانشمندان و محققان و مؤسسات علمی، آموزشی و پژوهشی دانسته شد که در جامعه به فعالیت مشغول‌اند و مطابق قواعد و هنجارهای رسمی و غیررسمی عمل می‌کنند و با اجتماعات علمی دیگر ارتباط فعال دارند. اجزا و عناصر یک اجتماع علمی عبارت‌اند از: نیروی انسانی، سرمایه‌گذاری، مراکز آموزش و پژوهش، مدیریت نهادهای علمی، انجمن‌های علمی، ارتباطات علمی و هنجارها و اخلاقیات در علم (شارع‌پور و دیگران، ۱۳۸۰).

ج. اجتماع علمی، هنجارها و اخلاقیات علمی: مرتون به‌طور خاص این برداشت از اجتماع علمی را تقویت کرد. از نظر مرتون اخلاقیات علم، کل یا ترکیبی موزون از ارزش‌ها و هنجارهای احساسی و عاطفی است که تعهد و الزامی برای دانشمند ایجاد می‌کند، هنجارها به شکل اوامر، منع‌ها، ترجیحات و اجازه‌ها تجلی می‌یابند. مرتون بین ساختارهای هنجارهای علمی و ساختار دموکراتیک جوامع نسبتی می‌بیند. نوعی تلقی دورکیمی از اجتماع علمی وجود دارد که چیزی بیش از فرد دانشمند است. برای مرتون، اصل بی‌طرفی و شک‌گرایی سازمان‌یافته برای اجتماع علمی اهمیت دارد و اصل بی‌طرفی می‌گوید که وظیفه یک دانشمند فقط انگیزه علمی و منحصر به اهداف علمی است (به نقل از ابراهیمی، ۱۳۷۲).

در کنار مفهوم اجتماع علمی، مفهوم جهان سه پوپر (۱۳۷۱) نیز در دهه هشتاد در ایران مورد توجه قرار گرفت؛ برای نمونه، اباذری (۱۳۸۲) در ابتدای دهه هشتاد در مقاله «حل مسئله» بر مبنای نظریه جهان سوم پوپری و ایده برنامه پژوهشی لاکاتوشی، بر درکی از علم همنوا با اجتماع علمی تأکید کرد. وی جهان سه پوپر را - که آنها را جهانی مستقل اما به هم مرتبط می‌داند - شرح می‌دهد: جهان اول، جهان فیزیکی یا جهان اشیای مادی، جهان دوم، جهان حالت‌ها و فرایندهای ذهنی و جهان سوم که اگرچه ساخته ذهن بشر است اما از آن استقلال دارد (مانند بین‌الذهان) و تا اندازه‌ای نیز از عینیت برخوردار است (مانند جامعه دورکیمی). به این معنا جهان سه که به تعبیر اباذری هنوز در ایران خلق نشده است، جهانی است که بحث‌های انتقادی از دستاوردهای علمی در آن جاری است.

مسئله اباذری وجود علوم مختلف در کشورهایی مانند ایران است، بدون آنکه جهان سه وجود داشته باشد. به نظر

فرایندهای علمی در ایران، در جهان دو محور مانده‌اند. ابزاری در واقع راهی برای فقدان اجتماع علمی یافته و کوشیده است درکی جامعه‌شناسانه از جهان علم را با درک پوپری- که در اواخر دههٔ هفتاد در ایران غالب شده بود- ترکیب کند. اما خوانش مسلط به میانجی اجتماع علمی در طول چندین دهه، مشغول اندازه‌گیری کمی و کیفی وضعیت اجتماع علمی در ایران بوده است.

استعارهٔ مفهوم قبیله

برای دستیابی به فهمی از قبایل دانشگاهی، ابتدا لازم است که ریشه‌های شکل‌گیری مفهوم قبیله در معنای جدید آن کاویده شود. میشل مافزولی در کتاب *عصر قبایل: سقوط فردگرایی در جامعهٔ توده‌ای* (Maffesoli, 1996) کوشیده است تا برخی از عناصر این مفهوم را بسط دهد.

از قرن ۱۸ به بعد، مدرنیته، براساس خردگرایی و فردگرایی به جلو رفته است. انقلاب صنعتی، گسترش شهرنشینی و شکل‌گیری ساختارهای شغلی جدید و طبقات اجتماعی و درنهایت نهادهای مدرن، مفهومی با عنوان جامعه را خلق کرد. جامعه‌شناسان اولیه از طریق ایجاد دوگانگی میان دو مفهوم اجتماع^۱ و جامعه، بر ضرورت فهم دومی انگشت گذاشتند که اکنون نماد عصر مدرن است. به تدریج این‌گونه تفسیر شد که مفهوم اجتماع، به دلیل ارجاعش به قلمرو سنتی، در تحلیل‌های اجتماعی چندان جایگاهی ندارد؛ از این‌رو، مفهوم گمینشافت^۲ موضوعیت خود را در تحلیل‌ها از دست داد. در نیمهٔ دوم قرن بیست، مفهوم اجتماع به بهانه‌های متفاوت در نظریات جامعه‌شناسان به کار برده شد؛ برای مثال، هابرماس (Habermas, 1987, 105-106) با به‌کارگیری مفهوم زیست جهان به‌نوعی دیگر آن را احیا کرد. مافزولی (Maffesoli, 199.11) از دریچه‌ای دیگر اساساً بر مفهوم اجتماع دست گذاشت و کوشید تا سوبه‌های طردشدهٔ آن را برجسته سازد و به درون مباحث اجتماعی وارد کند.

به‌واسطهٔ تأکید بر مفهوم اجتماع، مفاهیم کمتر کاربست‌شده در جامعه‌شناسی رسمی، به میدان تحلیل بازگشته‌اند. برای مثال، مفهوم احساسات جمعی^۳ اهمیت یافته است که جامعه‌شناسانی کلاسیک همچون دورکیم نیز بر آن دست گذاشته بودند. مفهوم قبایل که نماد جماعتی سنتی است، در معنایی جدید بر ما پدیدار شده است. از دیدگاه مافزولی، وضعیت جدید را باید نه صرفاً بر مبنای الگوهای جامعوی^۴، بلکه الگوهای اجتماع‌گرایانه درک کرد. با وجود این، قرار نیست که مفهوم قبیله به همان معنایی به کار بسته شود که در جماعت سنتی در وضعیت مدرن به کار می‌رود. به میانجی استعارهٔ قبیله، به‌جای تأکید بر فرد، بر مفهوم پرسونا^۵ (چهره اجتماعی) تأکید می‌شود که با احساسات و عواطف گروهی و اجرای نقش مرتبط است. در چنین وضعیتی ما با «شخص چندگانه»^۶ روبرویم که در آن، فرد، هویت خود را از طریق عضویت در تعدادی از قبایل و وابستگی بدان‌ها و درافتادن در سلايق مشترک، در پی کشف قلمروهای جدید به دست می‌آورد.

مفهوم عضویت در گروه‌ها به‌همراه مفهوم مراسم در شکل جدید درک می‌شود؛ برای مثال، کافی است فکر کنیم که

1. Community

^۲ گمینشافت (Gemeinschaft) در اندیشه‌ی تونیس به نوعی از زندگی اجتماعی اشاره دارد که بر روابط نزدیک، پایدار و عاطفی مانند خویشاوندی، همسایگی و سنت استوار است. او این مفهوم را در تقابل با گزلفاشت (Gesellschaft) قرار می‌دهد و توضیح می‌دهد که گمینشافت بر پایهٔ ارزش‌های مشترک و حس قوی تعلق شکل می‌گیرد، نه بر مبنای منافع فردی یا روابط قراردادی.

3. Collective Emotion

4. Societal

۵. The Persona: در نظر مافزولی، **The Persona** به‌هیچ‌وجه معادل «فرد مدرن مستقل» نیست. او این واژه را برای اشاره به نقاب متغیر، نقش‌پذیر و موقعیت‌مند به کار می‌برد؛ چیزی که در پیوند با قبایل/جمع‌های عاطفی، در صحنه‌های مختلف اجتماعی عوض می‌شود و هویت را نه به‌صورت یک جوهر ثابت، بلکه به‌صورت امری سیال و چندپاره نشان می‌دهد. مافزولی از persona به‌مثابهٔ ماسک‌های قابل تغییر یاد می‌کند و آن را در برابر منطبق فردگرایانه می‌گذارد.

6. The Plural Person

امروزه هریک از ما هرروزه در چه تعداد مراسم جمعی - از جشن‌های تولد گرفته تا آیین‌های مذهبی، از فعالیت‌های دوره‌ای ورزشی تا جشن‌های فرهنگی - شرکت می‌کنیم. همه اینها مسیر تعلقات جمعی جدید را برای اجتماع انسانی فراهم می‌کنند. از نظر مافزولی، درون مراسم است که شخصیت شکل می‌گیرد. به نظر وی آن انگیزه عمومی^۱ که افراد را گرد هم می‌آورد، احساسات مشترک است. همان‌طور که دورکیم نیز می‌گوید (Maffesoli, 1996: 9 & 12) این احساسات مشترک، خونی تازه در رگ‌های قبیله به جریان می‌اندازند، احساساتی که از طریق مراسم تقویت می‌شوند. تکرار، مهم‌ترین عامل برای تقویت گروه است و این تکرار، از طریق مراسم صورت می‌گیرد. همان‌طور که کالینز گفته است، سرزندگی نیز از طریق تجربه عاطفی مناسب بیان می‌شود (Collins, 2004) و معناداری^۲ در اینجا به‌عنوان سازوکار اصلی عمل می‌کند.

همان‌طور که گفتیم، مافزولی چنین تحلیلی را در بستر زندگی شهری قرار می‌دهد. مفهوم قبایل شهری، همین پیوندهای عاطفی را در جامعه شهری به بحث می‌گذارد. قبایلی که خود را در گروه‌های کوچک و گاه بزرگ متجلی می‌سازند. اگر زندگی شهری جدید را باید با تکثیر گروه‌های کوچک و گاه ناپایدار فهم کرد، آن‌وقت می‌توان گفت که این گروه‌ها از طریق فضای احساسی پیوند ایجاد می‌کنند و گاهی تضادهایی در گروه‌ها ایجاد می‌شوند که به انشقاق و تکثیر و توسعه گروه‌ها می‌انجامد.

مافزولی در وضعیتی که جهان، درگیر نوعی انحلال اجتماعی و فردگرایی شدید است، از مسیری معکوس صحبت می‌کند که جهان در آن از نو با هم متصل می‌شود. مردم از نهادها و طبقات فاصله می‌گیرند و کمتر بدان‌ها اعتماد می‌کنند و در عوض، از طریق این قبایل ریشه‌دار می‌شوند.

کووا (Cova, 1997) قبایل را کوچک‌مقیاس و ناپایدار توصیف می‌کند که به‌وسیله یک اشتیاق یا احساس مشترک در کنار هم نگه داشته می‌شوند. وی می‌گوید که مردم کالاها را به‌دلیل توانایی در پیوند دادن آنها با دیگران ارزشمند می‌دانند. این پیوند است که مهم است و نه چیزهای دیگر و افراد در آنها بیشتر به‌سبب «پیوند اجتماعی» جذب می‌شوند تا صرف خود کالا.

قبیله، در تعریف سنتی، با پیوندهای خونی و منافع مشترک اقتصادی گره خورده و معمولاً بر قلمرو سرزمینی مبتنی است. به‌نظر می‌رسد در برخی قبایل سنتی عنصر عصبیت و توتیم عنصر مهمی باشد و همچنین قبیله اغلب بر عنصر اعتماد و ارادت و آشنایی مبتنی است. قبیله سنتی، به جغرافیا و بستگان و خویشاوندان مبتنی است که درون سنتی تاریخی جای گرفته است. با این حال، قبیله جدید به جغرافیا وابسته نیست و فقط در طول مراسم خود وجود دارد. متکی به سنت تاریخی نیست، زیرا هم‌زمان با پیش‌آمدن مناسبت به وجود می‌آید. تفاوت‌های اساسی بین قبایل جدید و خرده‌فرهنگ‌ها وجود دارد. در خرده‌فرهنگ، هویت یکپارچه و ثابت است. این به‌صورت ساکن دیده می‌شود، زیرا اعضا برای همیشه یک ماسک دارند. با این حال، امروزه مردم به بسیاری از قبایل تعلق دارند و بدون هیچ زحمتی بین آنها حرکت می‌کنند. آنها نقاب را عوض می‌کنند، زیرا نقش‌ها و هویت‌های موقتی را بر عهده می‌گیرند.

مفهوم قبیله به ما کمک می‌کند بفهمیم چرا انسان‌ها، فارغ از طبقه اجتماعی، سن و جنسیت، می‌توانند بر پایه نوعی شور، احساس یا گرایش مشترک گرد هم آیند. در قبیله‌های جدید، افراد نه بر اساس تولد و تعلق سنتی، بلکه به دلیل علاقه، تجربه یا میل مشترک، برای مدتی معین و در مکانی مشخص کنار هم جمع می‌شوند. این نوع قبیله، برخلاف قبیله سنتی، سابقه تاریخی پایداری ندارد و اعضای آن از پیش در آن متولد نشده‌اند؛ بلکه خود آن را بر پایه ویژگی‌ها و علائق مشترک شکل می‌دهند. در قبیله سنتی، افراد به واسطه تولد درون یک گروه وارد آن می‌شوند و در همان چارچوب، هویت و موقعیت خود را حفظ می‌کنند. سنت‌های این گروه هرچند در طول زمان دگرگون می‌شوند، اما همچنان به‌عنوان عناصر پیونددهنده و میراث تاریخی گروه باقی می‌مانند. در مقابل، قبیله جدید بیشتر بر هم‌زمانی، اشتراک عاطفی و حضور موقتی اعضا استوار

1. Communal Drive
2. Meaningfulness

است و نه بر تداوم تاریخی و نسبی.

اگر بخواهیم ایده مافزولی درباب قبایل جدید را خلاصه کنیم، می توان موارد زیر را برشمرد:

- به عواطف و احساسات جمعی نیاز دارد؛
- در بستر شهری رخ می دهد و با سبک زندگی مرتبط است؛
- رسانه های اجتماعی مهم اند؛
- فرد جماعت یا شخص اجتماعی، نقش محوری دارد؛
- توضیح شکلی از زندگی گروهی است؛
- احساسات، سیمانی کارآمد برای ساختار اجتماعی و پیوند گروه هاست؛
- مراسم مانند خون تازه در رگ های قبیله است.

به سوی مفهوم قبایل دانشگاهی^۱

همچون مفهوم اجتماع علمی، مفهوم قبایل نیز حول مفهوم رابطه شکل می گیرد. در اجتماع علمی، مفهوم رابطه بیشتر ناظر بر ارتباطات علمی است، اما در اینجا در معنای اجتماعی مدنظر است. گروهی ممکن است مفهوم قبیله و قبیله گرایی را در معنای خاص تفسیر کنند که صرفاً جنبه منفی دارد، درحالی که این مفهوم، همانند هر مفهوم دیگر- نظیر طبقه- واقعیتی اجتماعی است و می تواند در بسترهای مختلف، بار منفی یا مثبت داشته باشد. علت گرایش به منفی سازی این مفهوم، به کارگیری درکی سنتی از مفهوم قبیله گرایی است؛ درحالی که ما در این مقاله از پدیده های متفاوت سخن می گوئیم که بیشتر در نظریات مافزولی ریشه دارد که در بستر جامعه شهری طرح شده است. باین حال، این مفهوم، در دهه ۹۰ به تحلیل های مرتبط با جامعه دانشگاهی وارد شده است. در ادامه، به دو اثر مهم اشاره می شود که مفهوم قبایل را در آکادمی تشریح کرده اند. هر دو، قبایل دانشگاهی را گروهی کوچک می دانند که حول مرزهای رشته ای سامان یافته اند.

مفهوم قبایل دانشگاهی را ابتدا تونی بچر (Becher, 1989) در کتاب *قبیله ها و سرزمین های آکادمیک، پژوهش فکری و فرهنگ رشته ای*^۲ طرح کرده است. کتاب برپایه تحقیقی تجربی استوار است که در دهه هشتاد در دانشگاه های دو کشور آمریکا و انگلستان انجام شد. تمرکز کتاب بر رشته های دانشگاهی، راهبران آنها و رویکردهایی است که به کار می برند. نویسنده از قلمروها^۳ و سرزمین های دانش صحبت می کند.^۴ محققان تا چه اندازه به شکل گروهی کار می کنند و تا چه اندازه شیوه انجام تحقیق، بر تولید دانش تأثیر می گذارد. قلمروهای رشته ای، همچون سرزمین هایی عمل می کنند که قبایل علمی، درون آنها به فعالیت می پردازند. این گروه بندی ها، با آیین ها و مراسم دانشگاهی متمایز خود بازشناسی می شوند. باین حال، میان قبایل مختلف دانشگاهی که در اینجا شکل رشته ای دارند، منازعه ای شکل می گیرد. منازعه گاهی میان رشته های مختلف و گاهی درون رشته ها بر مبنای پارادایم های علمی متفاوت است. او به طور خلاصه استدلال می کرد که ساختار دانش

1. Academic Tribes

2. Academic tribes and territories: intellectual enquiry and the culture of disciplines

3. The Territories

۴. اولین ویرایش کتاب *قبایل و سرزمین های دانشگاهی* (Becher, 1989) براساس مصاحبه هایی بود که در اواسط دهه ۱۹۸۰ با دانشگاهیان و محققان دانشگاه های انگلستان و ایالات متحده انجام شد. در انگلیس این موارد عبارتند از: بیرمنگام؛ برایتون پلی تکنیک؛ بریستول کمبریج کالج چلسی لندن؛ اسکس اکستر کالج امپریال لندن؛ کنت دانشکده اقتصاد لندن؛ خواندن؛ ساوتهمپتون؛ دانشگاه کالج لندن. در ایالات متحده آمریکا دانشگاه های کالیفرنیا، برکلی، لس آنجلس، سانفرانسیسکو و سانتا باربارا بودند. در مجموع، بچر ۲۲۱ مصاحبه در ۱۲ رشته انجام داد: زیست شناسی؛ گیاه شناسی و جانورشناسی (۲۷)*، شیمی (۱۵)، اقتصاد (۱۳)، جغرافیا (۱۲)، تاریخ (۲۲)*، قانون (۲۴)*، ریاضیات (۱۳)، مهندسی مکانیک (۲۲)*، زبان های مدرن: فرانسوی، آلمانی، اسپانیایی، ایتالیایی (۱۲)، داروخانه (۱۶)، فیزیک (۲۳)* و جامعه شناسی (۲۲)*. ارقام موجود در پرانتز، اشاره به تعداد مصاحبه هاست. ستاره ها نیز به موضوعاتی اشاره دارند که مجموعه اصلی داده ها را ارائه می دهند.

رشته‌ها (قلمروهای دانشگاهی)، رفتارها و ارزش‌های دانشگاهیان را به شدت تعیین می‌کند. در این گزارش، دانشگاهیان، در قبیله‌های انضباطی با مجموعه‌ای از شیوه‌های معمول زندگی می‌کنند.

در این تحقیق، رشته‌ها به دسته‌های سخت و نرم، ناب و کاربردی تقسیم می‌شوند تا یک ماتریس چهار سلولی به دست آید. درحالی‌که رشته‌های سخت^۱ دارای مرزهای مشخص، قوانین جهان‌شمول و گزاره‌هایی علی‌اند، رشته‌های نرم^۲ نه ساختار نظری مشخصی دارند و نه مرزهایی روشن. رشته‌های ناب^۳ مستقیماً در مشاغل یا مشکلات دنیای خارج اعمال نمی‌شوند، اما رشته‌های کاربردی^۴ برای حل مشکلات به کار گرفته می‌شوند؛ از این‌رو، تحت تأثیر نهادهای اجرایی قرار دارند.

تراولر (Trowler, 2012) در کتابی با عنوان *قبایل و قلمروها* در قرن ۲۱ بازاندیشی اهمیت رشته‌ها در آموزش عالی^۵، داده‌ها و نظریه را با هم جمع می‌کند تا نشان دهد که چگونه آموزش عالی از آن زمان تغییرات اساسی را تجربه کرده و نظریه اجتماعی به‌طور موازی چگونه تکامل یافته است. در مجموع، این تغییرات، به معنای نظریه‌پردازی مجدد زندگی آکادمیک است، به‌گونه‌ای که زمینه‌های تغییر یافته در دانشگاه‌ها را در قرن بیست‌ویکم منعکس سازد و بنابراین، نیاز به استعاره‌های جدید وجود دارد. این کتاب، بر نظریه‌پردازی جدید در دنیای دانشگاهی تأکید دارد.

بچر و تراولر بر اساس ابعاد معرفت‌شناسی^۶ به دوگانگی‌هایی دست زدند که علوم را از یکدیگر متمایز می‌کرد. علوم سخت و نرم (علوم طبیعی و علوم اجتماعی)، دانش نظری و کاربردی، بعد اجتماعی، دوباره ماتریس چهار سلولی را ارائه می‌دهد. محورهای این بار بین همگرا و واگرا از یک‌سو و شهری و روستایی از سوی دیگر پیش می‌روند. رشته‌های همگرا دارای استانداردهای یکسان در عمل تحقیقاتی و نخبگانی نسبتاً پایدارند. رشته‌های واگرا انحراف فکری بیشتری را حفظ می‌کنند و اغلب تلاش برای تغییر استانداردهای تحقیق را تجربه می‌نمایند.

رشته‌های شهری با تعامل شدید و نسبت بالای مردم به مسئله مشخص می‌شوند. مناطق روستایی، دارای سرزمین‌های بزرگ‌تر، تعامل کمتر و نسبت پایین مردم به مشکل‌اند. بچر با این عبارت معتقد است که برای مثال، فیزیک به‌عنوان دانش سخت، خالص و شهری است و جامعه‌شناسی، دانشی نرم، ناب و غیرهمگرا و روستایی است.

بچر و تراولر (Becher & Trowler, 2001) برای شرح دو رشته علوم انسانی و علوم تجربی، از دو استعاره روستایی و شهری بهره می‌گیرند. فرض بر این است که بیشتر تخصص‌های علوم انسانی روستایی‌اند، درحالی‌که تخصص‌های علوم به‌طور کلی شهری‌اند. تخصص‌های شهری همراه با تحرک بالاتر، مشارکت بیشتر و رقابت بیشتر هستند و متخصصان روستایی (علوم انسانی) میزان مشارکت کمتری درون‌شان وجود دارد. این محققان نشان دادند که محققان علوم انسانی، تعامل کمتری با یکدیگر دارند و ارجاعات متنی کمتری نیز به یکدیگر می‌دهند؛ به همین دلیل، می‌شود گفت که علم فیزیک، دانشی سخت، شهری و ناب‌تر است، درحالی‌که جامعه‌شناسی، دانشی نرم، ناب و واگرا تر و در مجموع روستایی‌تر است. برای مثال، مهندسی در عین آنکه خصوصیات دانش علوم پایه را دارد، کاربردی‌تر نیز است (Becher, 1989: 3). بچر بر ارزش‌های رشته‌ای^۷ تأکید می‌کند که در جهت‌دهی دانشمندان نقش دارند.

با این حال، استعاره «قبایل» در تحلیل‌های آموزش عالی مورد انتقاد قرار گرفته است (Manathunga & Brew, 2012). منتقدان معتقدند که این مفهوم، یادآور فهم استعماری از جوامع بومی است و تصویری نادرست از آنها ارائه می‌دهد. به باور ساوت‌هال (۱۹۹۶)، مفهوم «قبیله» ریشه در گفتمان‌های استعماری اروپای قرن هجدهم دارد؛ گفتمان‌هایی که بر تمایز میان «وحشی‌گری» و «تمدن» استوار بودند و در خدمت کنترل سرزمین‌های استعماری قرار داشتند. در این فرایند،

1. Hard Disciplines

2. Soft Disciplines

3. Pure Disciplines

4. Applied Disciplines

5 Tribes and Territories in the 21st Century: Rethinking the Significance of Disciplines in Higher Education

6. On Epistemological Dimensions

7. The Disciplinary Values

استعمارگران با سوءبرداشت از ساختارهای اجتماعی، جغرافیا و تاریخ محلی، مردم بومی را در قالب دسته‌بندی‌های قبیله‌ای طبقه‌بندی کردند (Southall, 1996: 1331).

مفهوم قبایل دانشگاهی، نوعی گروه‌بندی است که بر مرزهای رشته‌ای مبتنی است، با این فرض که افرادی که درون یک مرز رشته‌ای فعالیت می‌کنند، کمابیش همگن و به‌هم‌پیوسته‌اند. به نظر می‌رسد که نمی‌توان فهم قبیله‌ای را به منازعات رشته‌ای چه درون و چه میان آن محدود کرد. وقتی که پای تضاد منافع نه صرفاً علمی درون گروه‌های دانشگاهی به میان می‌آید، بحث را از مناقشات بر سر هنجارها و قواعد علمی به مناقشات بر سر منافع مشخص مادی می‌کشاند؛ بنابراین، منافع قبیلگی در واقع نشان‌دادن تقسیم‌غنائم بین کسانی است که با ما خویشاوندند و کسانی که نیستند؛ اما این خویشاوندی دیگر خونی نیست، بلکه معیارها مبتنی بر منافع و گروه‌هایی است که با یکدیگر کار می‌کنند. بدین معنا بسیاری از محافظت‌ها از قلمرو مثلاً درس‌هایی که استادان می‌دهند، پایان‌نامه‌ها و موضوعاتی که روی آن کار می‌کنند و دادوستد برای چاپ مقاله، برمبنای منافع مادی و منزلتی است که عمدتاً در دانشگاه‌های ایران مشاهده می‌شود. مناسبات با فرد تازه‌وارد یا غریبه درون قلمرو ما دقیقاً بر همین مبنا شکل می‌گیرد. این قلمروها گاهی براساس دپارتمان‌ها موضوعیت می‌یابند و گاهی میان دپارتمان‌ها قلمروهای نامرئی شکل می‌گیرد. در ایران منافع عمدتاً درون گروه‌ها و دپارتمان‌ها به گردش درمی‌آید.

به همین دلیل، برخی مطالعات آن را با ایده مفهوم فرهنگ اپیستمیک^۱ نور-ستینا (Knorr-Cetina, 1999) گره زده‌اند. در نگاه نور-سیتا این نظریه و روش نیستند که صرفاً در هر حوزه علمی اهمیت دارند بلکه نظام دانایی و صورت‌بندی فرهنگی خاص برای تولید و اعتباربخشی دانش نیز باید مورد توجه قرار گیرد. فرهنگ‌هایی وجود دارند که تولید دانش را تضمین می‌کنند. بر مبنای این نظر، اسپنسر و والبی (Spencer & Walby, 2013) برای ایجاد پیوندی میان دیدگاه مافزولی و مفهوم فرهنگ‌های اپیستمیک نور-ستینا، به مطالعه احساسات در زندگی آیینی آزمایشگاه‌ها پرداختند. آنها از طریق مصاحبه‌های عمیق و مشاهدات میدانی در محیط کار فیزیکدانان، دانشمندان علوم زمین، زیست‌شناسان و شیمی‌دانان، نقش تجربه‌های عاطفی را در زندگی علمی بررسی کردند. یافته‌های پژوهش نشان داد که احساسات، در ایجاد پیوند میان اعضای گروه، شکل‌گیری مرزهای آزمایشگاهی و نیز تعارض‌ها و همکاری‌های بین‌گروهی نقشی محوری دارند؛ در نتیجه، احساسات را می‌توان مؤلفه‌ای اساسی در ساخت دانش و حیات جمعی کار آزمایشگاهی دانست (Spencer & Walby, 2013).

این، احساسات است که دانشمندان را کنار یکدیگر نگاه می‌دارد. ستینا معتقد بود که هر شاخه علمی، فرهنگ معرفتی و شناختی خود را دارد؛ از این رو، او بیشتر بر ابعاد نمادین در آزمایشگاه‌ها تأکید کرده است تا احساسات و مخاصمه‌ها و اصطکاک‌های بین‌رشته‌ای. این احساسات، در شکل‌دادن به دانش علمی مؤثرند. محقق باید هم‌زمان روی آیین‌ها و گروه‌ها و احساسات تأکید کند؛ احساساتی از قبیل غم و اندوه، کسالت، ناامیدی، غرور، شادی و هیجان، در کارهای آزمایشگاهی. در اینجا عواطف نقش همبستگی بخشی در روابط میان دانشمندان دارد.

نقش نهاد دانشگاه در اداره این قبایل اهمیت دارد، اما این مفهوم قبایل جدید باید واجد شرایط باشد تا نقشی را داشته باشد که نهادهای نظارتی در آزمایشگاه‌ها بازی می‌کنند. در نمونه مورد نظر ما، دانشگاه از دو جنبه برای زندگی قبایل جدید اصلی مهم است. ابتدا دانشگاه، دسترسی به منابع موجود برای قبیله را پیکربندی می‌کند (Becher and Trowler, 2001). بودجه مربوط به استخدام اعضای هیئت‌علمی، فضای لازم برای انجام آزمایش‌ها، منوط به رابطه بین گروه‌ها و مدیریت دانشگاه است. دوم، نشان^۲ و نام دانشگاه^۳ می‌تواند دارای ارزش نشانه‌گردش خون باشد که به‌وسیله قبیله جدید در طی درگیری‌ها و همکاری‌های درون و بین قبیله‌ای اختصاص داده شده است. دانشمندان ممکن است براساس شیوه‌های

1 epistemic culture

2. The Insignia

3. The Name of the University

مشترک، آیین‌ها، دانش‌ها و شخصیت‌ها با قبایل دیگر برخورد کنند، اما این رابطه بین قبایل نیز ممکن است با ارزش دانشگاه‌های متبوع آنها به‌عنوان نشانه صورت گیرد. قبایل جدید علوم، در یک محیط اقتصادی و سیاسی خاص وجود دارند (نک: Merton, 1968).

در فضای دانشگاهی ایران، این محیط اقتصادی و سیاسی خاص، در سطحی عینی و نهادی، از رهگذر سازوکارهای جذب و نگه‌داشت اعضای هیئت علمی بازتولید می‌شود. نخست، فرایند جذب در بسیاری از موارد ذیل پروتکل‌های سیاسی پیش می‌رود؛ پروتکل‌هایی که بیش از آنکه بر شایستگی علمی صرف تکیه داشته باشند، به نزدیکی یا دوری از گرایش‌های سیاسی خاص نظر دارند. دوم، آیین‌نامه‌ها و ضوابط جذب نیز غالباً به‌گونه‌ای تنظیم می‌شوند که نوعی تابعیت و وفاداری ایدئولوژیک را هدف بگیرند و در عمل، امکان ورود به دانشگاه را برای کسانی افزایش دهند که با هنجارهای سیاسی مسلط سازگارترند. سوم، نظام سهمیه‌بندی‌های جذب و نیز بورس‌های حکومتی، خود به ابزارهایی برای بازتولید این نوع پیوندهای سیاسی بدل می‌شوند و مسیر ورود برخی گروه‌ها را هموارتر از دیگران می‌سازند. چهارم، دوره‌های پیمانی و پایش‌های سالانه اعضای هیئت علمی جوان نیز این وابستگی را تشدید می‌کند، زیرا استمرار موقعیت دانشگاهی را به نوعی مراقبت مستمر و انطباق با معیارهای رسمی و غیررسمی مشروط می‌سازد. جدای از این نکات در برخی مواقع ارتباط خویشاوندی و توصیه‌های شبکه‌ی دوستی را هم باید در فرایند جذب و پیشبرد فرایند استخدام در نظر گرفت. حاصل این فرایندها، شکل‌گیری جماعت‌های سیاسی در درون اجتماعات علمی است؛ جماعت‌هایی که تنش‌ها و منازعات آنها تنها در سطح روابط مدیریتی باقی نمی‌ماند، بلکه به کلاس‌های درس، گروه‌ها و دپارتمان‌ها، مجلات تخصصی و انجمن‌های علمی نیز سرایت می‌کند و حتی نهادهای تحقیقاتی را که بودجه تحقیقات بزرگ را به برخی استادان اختصاص می‌دهند نیز تحت تاثیر خود قرار می‌دهند.

آیا در ایران اجتماع علمی داریم؟

تحقیقات موجود دربارهٔ اجتماع علمی، برآورد چندان مثبتی از وضعیت اجتماع علمی در ایران ارائه نکرده‌اند. در طول سه دههٔ گذشته که این نوع مطالعات جاری بوده‌اند، وضعیت را نامناسب ارزیابی کرده‌اند؛ برای مثال، جانعلی‌زاده و همکاران (۱۳۹۳) براساس مطالعهٔ سه مجله در حوزهٔ علوم اجتماعی در یک دهه (۱۳۸۱ تا ۹۰) نشان داده‌اند که اجتماع علمی در ایران هنوز شکل نگرفته است. قانع‌راد و خسروخاور (۱۳۹۰ الف و ب) پیشینهٔ تحقیقاتی دربارهٔ اجتماعات علمی در ایران را به سه دسته تقسیم کرده‌اند: هدف نخستین دسته از مطالعات، بیان وضعیت اجتماع علمی یا روابط استادان و پژوهشگران با یکدیگر با استفاده از توصیف آماری و تحلیل اسنادی بوده است. این مطالعات جامعه‌شناختی، ضعف ساختار ارتباطی و تعاملی در بین استادان و پژوهشگران را به‌مثابه مشکل اساسی نهاد علم مطرح کرده‌اند (عباداللهی و خستو، ۱۳۹۱؛ عبداللهی، ۱۳۷۵؛ آزاد ارمکی، ۱۳۷۸؛ طالبی و عرب، ۱۳۹۴؛ رفیع‌پور، ۱۳۸۱؛ قانع‌راد، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰؛ ابراهیمی و بهنویی، ۱۳۹۱). دومین دسته از مطالعات، ارتباطات دانشجویان با هم‌تایان و استادان خود و ناتوانی دانشگاه‌ها در انتقال هنجارهای علمی به دانشجویان را مطالعه کرده‌اند (قاضی طباطبایی و مرجایی، ۱۳۸۶؛ ربانی و ماهر، ۱۳۹۱). قانع‌راد و خسروخاور در ادامه نتیجه گرفته‌اند که به‌دلیل فقدان تکوین اجتماع علمی و ضعف تعاملات در بین استادان، نزدیکی معرفتی وجود ندارد (مرجایی، ۱۳۹۰ و ۱۳۸۳؛ قاضی طباطبایی و وداده‌پور، ۱۳۸۰؛ قانع‌راد، ۱۳۸۵). سومین دسته از مطالعات، میزان تولید دانش اعضای هیئت علمی را به‌مثابه تابعی از مناسبات و روابط فردی و نهادی آنها با هم‌تایان خود بررسی کرده‌اند (عباس‌زاده و قاسم‌زاده، ۱۳۹۷؛ صالحی و ابراهیمی، ۱۳۷۸؛ قانع‌راد و قاضی‌پور، ۱۳۸۱؛ گدازگر و علیزاده اقدم، ۱۳۸۵؛ جلیلی و همکاران، ۱۳۹۵) و معتقدند که فضای اجتماعی گروه‌های آموزشی، دچار چنددستگی و فقدان همکاری شده است (طالبی، ۱۳۹۴). فقدان فضای فرهنگی اجتماعی، فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی را به رفتاری فردگرایانه و تصادفی تبدیل کرده و تولید و انتقال دانش به‌عنوان یک فعالیت جمعی را دچار بحران ساخته است (محسنی تبریزی، ۱۳۸۱).

چهار خصیصهٔ کلی که محققان ایرانی در اجتماعات علمی ایران تشخیص داده‌اند، همگی نشانه‌هایی از ضعف و فقدان را

به نمایش می‌گذارد:

الف. اجتماع علمی در ایران فاقد زنجیره مناسب تعامل و ضعف در فضای گفت‌وگویی است. عدم تعامل میان دانشگاهیان و همکاری اندک پژوهشی، در تحقیق قانع‌راد در سال ۱۳۸۳ و ۱۳۸۵ بر مبنای مطالعه ۱۳۵ نفر از اصحاب علوم اجتماعی تأیید شده است (قانع‌راد، ۱۳۸۵). از نظر قانع‌راد دانشگاهیان بیشتر از آنچه مقاله می‌نویسند، درگیر طرح‌های پژوهشی‌اند که به مقاله منجر می‌شود، ارجاع اندکی به کارهای یکدیگر می‌دهند و تعاملات استادان بسیار پایین است (قانع‌راد و همکاران، ۱۳۹۳). سطح پایین تعاملات در فضای دانشگاهی و فقدان فضای گفت‌وگویی، در تحقیقات عباداللهی و خستو (۱۳۹۱) و همچنین جلیلی و همکاران (۱۳۹۷) تأیید شده است.

ب. فضاهای دانشگاهی و آنچه اجتماع علمی در ایران نام گرفته است، پایبندی ضعیفی به هنجارهای اخلاقی دارند (Mohseni Tabriz et al., 2011) و در عوض، ارتقا و درآمد، دغدغه اولیه اعضای هیئت علمی را شکل می‌دهد. در واقع، هنجارهای اقتصادی، جای هنجارهای علمی را گرفته است. قانع‌راد و همکارانش (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان مطالعه دگرگونی فرهنگی در سه نسل دانشگاهی نتیجه گرفتند که مسائل مالی و ارتقا، در درجه اول دغدغه استادان قرار دارد و استادان نسل جدید، کمتر از استادان نسل قدیمی به هنجارهای علمی پایبندی دارند. امیدی و قاراخانی (۱۳۹۹) در تحقیق‌شان به این نتیجه دست یافته‌اند که اعضای هیئت علمی، دچار مسئولیت‌گریزی از نقش‌های حرفه‌ای‌شان هستند.

در زمینه سلطه هنجارهای اقتصادی بر هنجارهای علمی، تحقیق آروین (۱۳۹۶) نشان داده است که سرمایه اقتصادی در میدان علوم اجتماعی، در مقایسه با سرمایه نمادین روشنفکرانه نقشی بیشتر دارد. محمدی و فراستخواه (۱۳۹۷) با مطالعه تحولات سه نسل در زندگی علمی استادان دانشگاه‌ها نشان دادند که نسل سوم دانشگاهی مادی‌گراتر شده است.

ج. وجود همکاری درون گروه‌های بسیار کوچک (چندنفره) به جای اجتماعات بزرگ‌تر علمی در فضای دانشگاهی ایران مشاهده می‌شود. نتایج تحقیقات قانع‌راد (۱۳۸۷) نشان داد که تحقیقات استادان هیئت علمی در گروه‌های چندنفره بیشتر جریان دارد تا در گروه‌های وسیع‌تر و بزرگ‌تر.

د. برنامه پژوهشی مشترکی در بین دانشگاهیان در ایران وجود ندارد و دانشگاهیان کمتر روی موضوعات مشترک کار می‌کنند (مطالعات عباداللهی و خستو، ۱۳۹۱ و مطالعات قانع‌راد، ۱۳۹۳).

با این همه، ضعف یا غیاب اجتماع علمی در ایران را نباید به مثابه امری کاملاً استثنایی و صرفاً بومی فهم کرد؛ بلکه طرح این مسئله در ایران را باید در افقی گسترده‌تر دید که در آن، جهان دانشگاهی در بسیاری از زمینه‌ها نه فقط محل تولید معرفت، بلکه میدان رقابت، وابستگی و توزیع نابرابر قدرت نیز هست. از این رو، مراجعه به برخی پژوهش‌های خارجی اهمیت می‌یابد، زیرا نشان می‌دهند که حتی در دانشگاه‌های معتبر نیز روابط علمی از منطق سلسله‌مراتب، وابستگی و اقتدار جدا نیست. این صورت‌بندی نظری، راه را برای فهم دقیق‌تر تجربه دانشگاهی در ایران می‌گشاید و نشان می‌دهد که چرا نمونه‌های تجربی ایرانی را نباید به عنوان استثنا در نظر گرفت. برای مثال، پژوهش ویتا پی‌کاک (Vita Peacock, 2016) درباره وضعیت ناپایداری آکادمیک در مؤسسه ماکس پلانک آلمان نشان می‌دهد که جهان دانشگاهی را نمی‌توان صرفاً بر پایه هنجارهای عقلانی و قواعد رسمی علم توضیح داد. او نشان می‌دهد که روابط دانشگاهی، حتی در یکی از معتبرترین نهادهای علمی اروپا، در عمل بر شبکه‌ای از وابستگی‌های سلسله‌مراتبی، حمایت‌های درون‌گروهی و مناسبات نابرابر قدرت استوار است. در چنین وضعی، استمرار موقعیت دانشگاهی پژوهشگران جوان، بیش از آنکه به شایستگی علمی صرف وابسته باشد، به رابطه آنان با استادان، مدیران گروه‌ها و شبکه‌های درونی بستگی دارد. بدین معنا، آنچه در ظاهر به مثابه همکاری علمی دیده می‌شود، در سطحی عمیق‌تر می‌تواند نوعی وابستگی قبیله‌ای و مناسبات حمایتی درون‌گروهی باشد. همین‌طور، بورديو در کتاب انسان دانشگاهی (۱۴۰۳)^۱ دانشگاه را نه صرفاً فضایی برای تولید دانش، بلکه میدانی از رقابت بر سر اقتدار، منزلت، اعتبار و سرمایه نمادین توصیف می‌کند. از نگاه او، کنشگران دانشگاهی درون میدانی عمل می‌کنند که در آن، افراد و

گروه‌ها دائماً برای حفظ یا گسترش موقعیت خود در رقابت‌اند. بدین ترتیب، مسئله دانشگاه فقط پیشبرد علم یا کشف حقیقت نیست، بلکه رقابت بر سر منابع، نفوذ، اعتبار و امکان سخن گفتن نیز در آن نقشی اساسی دارد.

اکنون دو نمونه از تحقیقات کیفی در باب اجتماع علمی به‌اختصار شرح داده می‌شود که در نهایت ما را به سمت فهم ضرورت توجه به قبایل دانشگاهی سوق می‌دهند. مطالعه افشاردوست (۱۳۹۹) امکانی مهم برای فهم قبیله‌گرایی در فضای دانشگاهی ایران فراهم می‌کند. اگرچه در این پژوهش، اصطلاح «قبیله‌گرایی» به صورت مستقیم به کار نرفته است، اما داده‌های تجربی و تحلیل‌های نویسنده نشان می‌دهند که در بخشی مهم از حیات دانشگاهی، مناسبات میان دانشگاهیان، کمتر بر معیارهای عام و جهان‌شمول علمی استوار است و بیشتر تحت تأثیر پیوندهای شخصی، تعلقات گروهی، پیشینه‌های مشترک، ملاحظات سیاسی و منافع غیرعلمی قرار دارد. در این معنا، قبیله‌گرایی را می‌توان نوعی منطق رابطه‌مندی دانست که در آن، وفاداری‌های درون‌گروهی و پیوندهای غیررسمی، در تنظیم روابط دانشگاهی و توزیع منزلت و فرصت، نقشی مؤثرتر از ضوابط حرفه‌ای و معیارهای علمی ایفا می‌کنند.

افشاردوست از همان ابتدا مسئله را در سطح کیفیت مناسبات درون «اجتماع علمی» طرح می‌کند. او برخلاف رویکردهایی که ضعف دانشگاه را صرفاً در کمبود تعاملات علمی یا ضعف شبکه‌های استنادی می‌جویند، بر این نکته تأکید می‌کند که مسئله اصلی، ماهیت و کیفیت روابطی است که درون این اجتماع برقرار می‌شود. به تعبیر او، فهم وضعیت دانشگاه، تنها از طریق توصیف «مناسبات درون اجتماع جامعه‌شناسان» ممکن است، نه صرفاً از رهگذر شاخص‌های کمی تعاملات (افشاردوست، ۱۳۹۹: ۳-۷). همین جابه‌جایی تحلیلی، امکان طرح مفهوم قبیله‌گرایی را فراهم می‌کند، زیرا پرسش اصلی دیگر صرفاً کمبود ارتباط نیست، بلکه نوع رابطه‌ای است که درون میدان دانشگاهی شکل می‌گیرد.

یکی از روشن‌ترین شواهد در این زمینه، یافته‌ای است که نشان می‌دهد روابط غیررسمی میان اعضای هیئت علمی عمدتاً برمبنای مصالح علمی سامان نمی‌یابد، بلکه بیشتر تابع «منافع افراد» است (همان: ۳۵۹). این مشاهده، از منظر جامعه‌شناختی اهمیت زیادی دارد، زیرا نشان می‌دهد که دانشگاه، در سطح کنش روزمره، الزاماً محل تحقق عقلانیت علمی نیست، بلکه شبکه‌ای از مناسبات منفعت‌محور است که در آن، روابط شخصی و ملاحظات غیرعلمی می‌توانند بر معیارهای حرفه‌ای تقدم پیدا کنند.

افشاردوست در ادامه، لایه عاطفی و احساسی این مناسبات را نیز آشکار می‌سازد. در توصیف روابط درون گروه‌های آموزشی، او از «حسادت»، «رفتارهای غیرانسانی و غیراخلاقی» و سپس از «باندبازی» و «جناح‌بندی» سخن می‌گوید (افشاردوست، ۱۳۹۹: ۳۶۱-۳۶۲). این منطق، در توصیف شبکه‌های درونی دانشگاه صراحت بیشتری پیدا می‌کند. افشاردوست نشان می‌دهد که روابط درون گروه‌های دانشگاهی، بر سه محور عمده شکل می‌گیرند: «سیاسی»، «فکری» و «دوستی». در توضیح محور سوم، او تأکید می‌کند که «دوستی» اغلب مبتنی بر «پیشینه دوستی» است؛ نظیر هم‌دانشگاهی‌بودن در خارج از کشور، هم‌کلاسی‌بودن یا داشتن سابقه معاشرت پیشین (همان: ۳۹۱). در اینجا آنچه اهمیت دارد، این است که عضویت در حلقه‌ها و دسترسی به شبکه‌های اثرگذار، صرفاً حاصل سرمایه علمی نیست، بلکه از خلال سرمایه‌های رابطه‌ای و پیشینه‌های مشترک نیز تولید می‌شود؛ در نتیجه، آنچه در ظاهر به صورت یک اجتماع علمی دیده می‌شود، در عمل واجد ساختاری حلقه‌ای و در مواردی قبیله‌ای است؛ ساختاری که در آن، تعلق پیشینی و اعتماد عاطفی، مبنایی مهم برای شکل‌گیری ائتلاف‌ها و گروه‌بندی‌هاست.

فاطمه علمدار در کتاب بنده/ستاد هستم (۱۴۰۲) دانشگاه را نه به‌مثابه یک سازمان خنثای آموزشی، بلکه به صورت یک میدان رابطه‌ای و پرتنش نشان می‌دهد که در آن نقش «عضو هیئت علمی» از خلال تجربه‌های زیسته، مصاحبه‌ها و روایت‌های موقعیتی معنا می‌گیرد. در متن کتاب، صداهای متفاوتی کنار هم قرار گرفته‌اند؛ از استادان باسابقه تا استادان تازه‌وارد و از کسانی که در آستانه ورود به هیئت علمی‌اند تا کسانی که تجربه دکترا و جذب را پشت سر گذاشته‌اند.

در سطح روابط میان همکاران، کتاب به صراحت از فرسایش معیارهای علمی در برابر منطق رابطه‌ای سخن می‌گوید. در بخش «اخلاق همکاری» و سپس «اخلاق همکاری»، نویسنده نشان می‌دهد که رابطه استادان با یکدیگر، هرچند در ظاهر بر مدار نظام ارزشی و هنجاری دانشگاه سامان می‌گیرد، اما در عمل با تعارف، فاصله‌گیری، احتیاط و گاه رقابت‌های پنهان تعریف می‌شود. یکی از استادان با سابقه با صراحت می‌گوید «بیشتر منافع افراد است که محور قرار می‌گیرد» (ص ۵۹). در جای دیگر، همین منطق در قالب توصیف فضای دانشگاهی به عنوان فضایی «توأم با احترام و دوستی» ظاهر می‌شود، اما بلافاصله در دل همان توصیف، نشانه‌های تنش، بدگمانی و حساسیت نسبت به موفقیت دیگران دیده می‌شود (ص ۷۱-۷۲). این منطق در توصیف حسادت، باندبازی و سوگیری آشکارتر می‌شود. در یکی از صریح‌ترین بخش‌های کتاب، یکی از استادان با سابقه می‌گوید «یک مقداری حسادت هست» و بلافاصله اضافه می‌کند که این حسادت گاهی به «رفتارهای غیرانسانی و غیراخلاقی» می‌انجامد (ص ۳۶۱). در همان فضا، از «باندبازی» و رقابت‌های درون‌گروهی نیز سخن می‌رود؛ رقابت‌هایی که نه صرفاً اختلاف نظر علمی، بلکه نزاع بر سر جایگاه، اعتبار، داوری و نفوذ است (ص ۳۶۱-۳۶۲). حتی در سطح بازنمایی استادان نزد دانشجویان، کتاب نشان می‌دهد که برخی استادان در تعامل با دانشجو تصویر دیگر استادان را خراب می‌کنند. در مجموع، هر دو پژوهش نشان می‌دهند که اجتماع علمی در دانشگاه، صرفاً برپایه معیارهای حرفه‌ای و هنجارهای جهان‌شمول عمل نمی‌کند، بلکه در عمل از شبکه‌ای از روابط شخصی، گروهی، سیاسی و عاطفی اثر می‌پذیرد. این یافته‌ها حاکی از آن است که درک مناسبات دانشگاهی بدون توجه به منطق‌های غیررسمی همبستگی، رقابت، وفاداری و مرزبندی‌های درون‌گروهی ممکن نیست. این موضوع ما را به مفهومی و رای اجتماع علمی هدایت می‌کند.

اکنون لازم است که برخی تمایزات آشکار مفهوم قبایل دانشگاهی را در برابر اجتماع علمی روشن سازم تا نشان دهم که چرا و از چه منظر مفهوم قبایل، نسبت به اجتماع علمی کارآمدی بیشتری دارد. اول اینکه، در بستر قبایل، مفهوم عواطف در کنار جهان استدلالی می‌نشیند. در واقع، جهان دانشگاهی صرفاً جهان استدلال‌ها نیست، بلکه عواطف در معنای وسیع در شکل‌گیری نهاد علم و اجتماع دانشمندان نقشی مهم دارد. دوم اینکه، به واسطه مفهوم قبیله ما در باب قلمروها و نقش‌شان در تکامل علم و توسعه فضای دانشگاهی بیشتر می‌اندیشیم. هر قبیله قلمروهای خود را دارد که می‌تواند دپارتمانی تعریف شود یا میان آنها به شکلی سیال مرزگذاری شود. عناصری همچون درس، پایان‌نامه، مقاله و رشته‌ها این مرزها را تعیین می‌کنند. سوم، مفهوم ارادت، سرسپردگی و تبعیت - برخلاف تصور - در دنیای علمی وجود دارد و اجتماع علمی صرفاً آن را در حد تبعیت از هنجارهای علمی تقلیل می‌دهد. سلسله‌مراتبی که استادان دانشگاه‌ها دارند، گاهی چنان اقتداری برای آنها فراهم می‌کند که حب و بغض‌ها و خصومت‌ها را از طریق این سلسله‌مراتب علمی به کار می‌بندند. در مجموع، قبایل، کار خود را با تعصب و احساسات جلو می‌برند. چهارم، قبیله کار خود را از طریق مبادله اقتصادی، مادی و منزلتی پیش می‌برد. زنجیره انتقال سرمایه‌های اقتصادی و منزلتی (پایان‌نامه، طرح پژوهشی، مجلات علمی، سمت‌های سازمانی، مقالات مشترک داخلی و خارجی، درس‌ها و کرسی‌ها و توزیع دانشجویان). پنجم، می‌توان به کمک این مفهوم نه صرف تعاملات علمی، بلکه تخصیصات میان دانشمندان را نیز توضیح داد. همین‌طور مفهوم رفاقت در برابر همکاری‌های علمی قرار می‌گیرد. بسیاری از کارکردن کنار اعضای هیئت علمی، بر مبنای رفاقت‌ها و آشنایی‌هاست تا قواعد علمی و کارآمدی در تحقیقات. افراد، تیم خود را بسیاری اوقات بر مبنای دلایل غیرعلمی انتخاب می‌کنند. ششم، منابع و خاستگاه‌هایی که فرد از آن موقعیت برمی‌خیزد، نقشی مهم دارد. فرد می‌تواند بر حسب خاستگاه‌ها (فرزند استادی مشهور باشد یا به منابع مالی بی‌حساب دسترسی داشته باشد) به سادگی هم موقعیت علمی را تصاحب نماید و هم سلسله‌مراتب دانشگاهی را طی کند. برخی استادان در نظام روابط دانشگاهی به دلیل نفوذ و جایگاه‌شان، ساده‌تر می‌توانند پایان‌نامه بگیرند، مقالات خود را چاپ کنند و پروژه‌های تحقیقاتی را از آن خود سازند.

چرا مفهوم قبیله برای فهم جهان دانشگاهی ضرورت دارد؟

مافزولی قبیله‌گرایی را بیش از آن که مفهومی ارزشی بداند، به‌مثابه ابزاری توصیفی برای فهم صورت‌های جدید زندگی جمعی به کار می‌گیرد؛ صورت‌هایی از هم‌بودگی که نه بر پایه ساختارهای سخت و پایدار مدرن، بلکه بر محور عواطف، احساس تعلق، سبک زندگی و تجربه‌های مشترک شکل می‌گیرند. از این منظر، قبیله نوعی اجتماع عاطفی است که افراد را حول حس مشترکی از نزدیکی، هم‌سلیفگی یا هم‌هویت گرد هم می‌آورد. باین‌حال، هنگامی که این مفهوم را به فضای علمی و دانشگاهی ایران تعمیم می‌دهیم، ابعاد پیچیده‌تر و گاه متعارض آن آشکار می‌شود. قبایل دانشگاهی فقط محل شکل‌گیری همبستگی‌ها و وفاداری‌های عاطفی نیستند، بلکه عرصه‌ای برای رقابت، مرزبندی، حسادت، حذف و حتی دشمنی نیز به شمار می‌آیند. به بیان دیگر، همان نیروهای عاطفی‌ای که می‌توانند پیوند و تعلق ایجاد کنند، قادرند سازوکارهای خصومت و شکاف را نیز بازتولید کنند. از این رو، مفهوم قبیله‌گرایی در تحلیل جهان دانشگاهی ایران، بیش از آن که صرفاً به همبستگی اشاره داشته باشد، راهی برای فهم اقتصاد عاطفی روابط دانشگاهی و شبکه‌های غیررسمی قدرت و تعلق است.

در این مقاله نشان دادیم که مفهوم اجتماع علمی، یکی از مفاهیم مسلط در مطالعات در آموزش عالی ایران است که باید در کنار مفاهیم خویشاوند با آن یعنی جهان سه پوپر و حوزه عمومی هابرماسی و برنامه پژوهشی لاکاتوش و یا پارادایم‌های توماس کوهن درک شود. وجه اشتراک همه این مفاهیم، نوعی وضعیت آرمانی عقلانی است که گفته شده است جامعه دانشگاهی در ایران از آن بسیار دور است و در وضعیتی نامعلوم باید بدان برسد. وضعیتی که در آن جهان استدلال بر جهان عواطف قالب است و درگیر درکی محدود از جهان اجتماعی، فکری و دانشگاهی است.

اگر تحقیقات، وضعیت اجتماع علمی را در ایران در طی سه دهه بحرانی نشان می‌دهند، چرا باید همچنان با این مفهوم کار کنیم؟ منظور این نیست که به این دلیل که وضعیت علمی و اجتماع علمی ما مطلوب نیست این مفهوم را کنار بگذاریم، بلکه امکان طرح این پرسش هست که آیا مفهوم دیگری وجود ندارد که بتواند توضیح‌دهندگی بهتری داشته باشد. در اینجا بود که ایده قبیله‌گرایی در ایران طرح شد و با کمی تعدیل از ادبیات جهان غرب برای جهان دانشگاهی در ایران پیشنهاد شد.

نشان دادیم که مفهوم قبیله‌گرایی را مافزولی در ۱۹۸۸ به بحث گذاشت. سپس در دهه ۹۰ در طی بیست سال مطالعاتی را بچر و تراولر در حوزه آموزش عالی با کمک این مفهوم انجام دادند. درحالی‌که ایده اجتماع علمی مبنی بر عقلانیت پیش می‌رود، ایده قبیله‌گرایی بر احساسات و عواطف تأکید می‌کند. تأکید بر عواطف، هم جنبه‌های مثبت همچون قوام‌بخشی و افزایش پیوندهای درون‌گروهی دارد و هم جنبه‌های منفی مانند خصومت و ترس و حسادت در آن برجسته است. این مقاله، برخلاف ادبیات مسلط در جوامع غربی، بر وجه منفی آن تأکید بیشتری می‌کند.

مفهوم اجتماع علمی، یک شکل ایدئال و ذهنی برای ترسیم مفهوم مناسبات میان دانشمندان است. درعوض، ما به‌جای مفهوم دانشمند در معنای مرتونی، مفهوم دانشگاهیان را به کار می‌بریم که مفهوم متواضع‌تر و معمولی‌تر است. به‌میانجی مفهوم قبایل دانشگاهی، تفاوتی میان مردم معمولی و دانشگاهیان قائل نیستیم. درحالی‌که مفهوم اجتماع علمی از خرده‌نظام‌ها درون یک جامعه سخن می‌گوید، معتقدیم که دانشگاه مانند جامعه به‌میانجی گروه‌بندی‌های کوچک عمل می‌کند.

درحالی‌که محققان ایرانی بر جنبه‌های عقلانی نظیر هنجارهای علمی، اخلاق علمی و نظایر آن تأکید دارند، کمتر بر نقش عواملی از قبیل عواطف مثبت، احساسات منفی نظیر حسادت و خصومت در فضای علمی مطالعه کرده‌اند. و درحالی‌که سهم عقلانیت به اندازه کافی در مطالعات دیده شده است، سهم عواطف رعایت نشده است. برخلاف اجتماع علمی که بر عقلانیت در انسجام میان‌گروهی و اختلاف بین‌گروهی تأکید می‌کند، ایده قبایل دانشگاهی بر عواطف و احساسات و خشونت مبتنی است. احساسات به معنای کلی، منبعی مهم برای نزدیک شدن و دور شدن آدم‌ها از یکدیگر است و کمتر این ایده بر مبنای عقلانیت و استدلالات عقلانی تأکید می‌کند.

ایده قبيله‌گرایی، راه را برای فهم بسیاری از مناسبات فضای دانشگاهی باز می‌گذارد. برای توضیح قبيله‌گرایی، بسیاری از تحقیقات خارج از کشور صرفاً مفهوم قبيله و عواطف و مرزهای رشته‌ای و نظایر آن را معیار تحلیل قرار داده و کمتر بر خصومت‌ها و جنگ‌های آشکار و نهان درون آکادمی متمرکز بوده‌اند. همین‌طور تعارض منافع و حلقه‌های فرصت‌طلبانه درون مجلات و انجمن‌های علمی دیده نشده است. در ایران مناسبات مبتنی بر باند در فضای مجلات علمی، انجمن‌های علمی و گروه‌های آموزشی و پژوهشی برای همگان آشکار است اما همه اینها در سایه مفهوم اجتماع علمی به حاشیه رفته و مطالعه نشده‌اند. پرواضح است که مفهوم «باند» در زبان روزمره دانشگاهیان کاربرد بیشتری از مفهوم اجتماع علمی دارد. مفهوم باند البته بخش ناچیزی از فهم قبيله‌گرایی دانشگاهی است و می‌تواند در ذیل آن به کار گرفته شود.

در حالی که جریان مسلط جامعه‌شناسی در ایران، انجمن‌ها و فضای درون مجلات، گروه‌های علمی دانشگاهی را به عنوان بخشی از اجتماع علمی مورد مطالعه قرار می‌دهد، پیشنهاد می‌شود که اینها را ذیل قبيله‌گرایی مطالعه کنیم که مجموعه‌ای است از تعارض منافع، احساسات و عواطف و قلمروهای مشخص (نه ضرورتاً رشته‌ای). همین‌طور به نظر می‌رسد که این اجتماعات علمی نیستند که افراد را درون خود شکل می‌دهند، بلکه افراد با تشکیل حلقه‌ها و اجتماعات و انجمن‌ها قلمرو قبایل خود را گسترش می‌دهند و گاهی برای تقویت آن، مرزهای رشته‌ای را نیز نادیده می‌گیرند. برای این منظور کافی است سرگذشت انجمن‌های علمی علوم انسانی را در ایران زیر نظر بگیریم و متوجه خصومت‌های فرقه‌ای و قبيله‌ای شویم که درون رشته‌ها، میان رشته‌ها و فرای رشته‌ها وجود دارد.

نتیجه‌گیری

در این مقاله، مسیر بحث، از یک مسئله شناخته‌شده در ادبیات جامعه‌شناسی علم آغاز شد: اینکه آیا در ایران می‌توان از «اجتماع علمی» به معنای دقیق و کلاسیک آن سخن گفت یا نه. در بخش‌های نخست، نشان داده شد که مفهوم اجتماع علمی، از پولانی و شیلز تا مرتون، بر نوعی نظم هنجاری، همکاری معرفتی، داوری علمی و پیوندهای استدلالی استوار است؛ اما وقتی که این مفهوم به فضای دانشگاهی ایران وارد شد، در اغلب پژوهش‌ها بیش از آنکه به عنوان یک واقعیت تثبیت شده دیده شود، به مثابه وضعیتی غایب، شکننده یا ناقص توصیف گردید. در همین چارچوب، مرور تحقیقات ایرانی نشان داد که آنچه در دانشگاه ایران اجتماع علمی خوانده شده است، در عمل با ضعف ارتباطات، فقدان برنامه پژوهشی مشترک، سستی هنجارهای اخلاقی و غلبه منافع فردی و نهادی همراه بوده است. این تکرار مداوم فقدان، خود به یک پرسش تازه انجامید: اگر اجتماع علمی در این معنا شکل نگرفته است، پس واقعیت جاری دانشگاه را چه باید نامید؟

پاسخ این مقاله، از دل همین پرسش بیرون آمد و به سوی مفهوم «قبایل دانشگاهی» حرکت کرد. ابتدا نشان داده شد که در سنت جدید جامعه‌شناسی و مطالعات آموزش عالی، استعاره قبيله می‌تواند به جای تأکید صرف بر عقلانیت انتزاعی، بر عواطف، پیوندهای درونی، مرزهای گروهی، آیین‌های رابطه‌ساز و منطقی‌های غیررسمی سامان‌یابی حیات دانشگاهی دلالت کند. سپس با تکیه بر آثار بچر و تراولر، روشن شد که دانشگاهیان را می‌توان در قالب واحدهای کوچک‌تر، قلمروهای رشته‌ای، مرزهای نمادین و روابط درون‌گروهی فهم کرد؛ واحدهایی که نه فقط بر مبنای دانش، بلکه بر اساس پیشینه، تعلق، رفاقت، رقابت و مبادله منزلتی عمل می‌کنند. در این میان، استعاره قبيله به ما اجازه می‌دهد که دانشگاه را نه به صورت یک کل همگن و آرمانی، بلکه به مثابه شبکه‌ای از حلقه‌ها، دسته‌ها و قلمروهای درهم‌تنیده ببینیم.

در گام بعد، مقاله کوشید تا با اتکا به همان پژوهش‌هایی که سال‌ها بر «ضعف اجتماع علمی» تأکید کرده‌اند، نشانه‌های یک صورت‌بندی بدیل را استخراج کند. از یک‌سو، شواهدی که در تحقیقات ایرانی درباره ضعف تعاملات، غلبه منافع اقتصادی، فرسایش هنجارهای علمی و نبود همکاری پایدار به دست آمده‌اند، عملاً نشان می‌دهند که دانشگاه ایرانی بیش از آنکه واجد یک اجتماع علمی منظم باشد، به واسطه منطقی‌های گروهی و مرزبندی‌های غیررسمی سازمان می‌یابد. از سوی

دیگر، مطالعاتی کیفی نظیر پژوهش افشاردوست و کتاب فاطمه علمدار نشان دادند که در سطح زیسته روابط دانشگاهی، حسادت، باندبازی، دوستی‌های پیشینی، ملاحظات سیاسی و پیوندهای عاطفی، نقشی تعیین‌کننده دارند؛ یعنی همان چیزهایی که در چارچوب «اجتماع علمی» به‌سختی دیده می‌شوند، اما در چارچوب «قبایل دانشگاهی» به‌خوبی قابل فهم‌اند؛ بنابراین، در این مقاله به این نتیجه رسیدیم که مسئله فقط فقدان یک اجتماع علمی ایدئال نیست، بلکه وجود نوعی سازمان‌یابی قبیل‌ای در دانشگاه است که باید با مفاهیم تازه فهم شود.

منابع

- آروین، بهاره. (۱۳۹۶). «بررسی انتقادی وضعیت علوم اجتماعی دانشگاهی در ایران؛ طرح یک چارچوب مفهومی و روش‌شناختی» فصلنامه علمی - پژوهشی روش‌شناسی علوم انسانی، ۲۳(۹۱)، ۳۹۳-۴۴۹.
- آزاد ارمکی، تقی (۱۳۷۸). *جامعه‌شناسی جامعه‌شناسی در ایران*، تهران: مؤسسه نشر کلمه.
- ابادری، یوسف (۱۳۸۲). حل مسئله. *نامه علوم اجتماعی*. ۲۱(۱). ۳۱۰-۳۱۸.
- ابراهیمی، قربانعلی (۱۳۷۲). اجتماع علمی: ساختار و هنجارهای آن. *رهیافت*. ۲(۵). ۳۰-۴۰.
- ابراهیمی، قربانعلی و بهنوی‌گدنه، عباس (۱۳۹۱). بررسی جامعه‌شناختی چالش‌های اجتماع علمی دانشگاه. پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی. ۱۸(۶۳). ۱-۲۴.
- افشاردوست کرمانی، پیام (۱۳۹۹). *بررسی مناسک تعامل اجتماع جامعه‌شناسان در ایران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی. دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس.
- امید، مهدی و قاراخانی، معصومه (۱۳۹۹). نظام ارتباطی و هنجاری اجتماع علمی در علوم انسانی ایران. *جامعه‌پژوهی فرهنگی*. ۱۱(۲). ۱-۳۰.
- بوردیو، پی‌یر (۱۴۰۳). *انسان‌شناسی*، مترجم حسن چاوشیان، تهران: کتاب پارسه.
- پایا، علی و قانع‌راد. محمدامین (۱۳۹۵). *هابرماس و روشنفکران ایرانی*. تهران: طرح نقد.
- پوپر، کارل (۱۳۷۱). آزادی و نظریه جهان‌های سه‌گانه، ترجمه احمد نراقی، ، ۹: ۲-۹.
- جانعلی‌زاده چوب‌بستی، حیدر و علیزاده، مصطفی (۱۳۹۳). اجتماع علمی جامعه‌شناسی در ایران: تراکم اخلاقی یا آنومی؟ *پژوهشنامه مدیریت اجرایی*. ۲(۵). ۹-۴۱.
- جلیلی، مهناز؛ زاهدی، محمدجواد؛ ارشاد، فرهنگ و ربیعی، علی (۱۳۹۵). تحلیل جامعه‌شناختی رابطه بین اجتماع علمی و سرمایه علمی. *مجله جامعه‌شناسی ایران*. ۱۷(۶۷). ۲۶-۴۸.
- جلیلی، مهناز؛ زاهدی، محمدجواد و ارشاد، فرهنگ (۱۳۹۶). بررسی کارکردها و جایگاه فرهنگی اساتید در اجتماع علمی دانشگاه (مطالعه موردی اعضای علمی دانشکده‌های علوم اجتماعی تهران). *مطالعات علوم اجتماعی ایران*. ۱۴(۵۲). ۴۲-۵۷.
- جلیلی، مهناز؛ زاهدی، مازندرانی، محمدجواد و ارشاد، فرهنگ (۱۳۹۷). بررسی وضعیت اجتماع علمی استادان علوم اجتماعی شهر تهران (با اتکا بر نظریه میدان پیر بوردیو). *مسائل اجتماعی ایران*. ۹(۲). ۲۶-۵.
- ربانی، رسول؛ ربانی، علی و ماهر، زهرا (۱۳۹۱). ارائه یک مدل جامعه‌شناختی به‌منظور افزایش تولید علمی در اجتماعات علمی (مطالعه موردی دانشگاه اصفهان). *فصلنامه آموزش عالی ایران*. ۴(۱۴). ۶۵-۹۸.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۸۱). *موانع رشد علمی ایران و راه‌های آن*، تهران: شرکت سهامی انتشار.

- شارع‌پور، محمود؛ آزاد ارمکی، تقی و صالحی، صادق (۱۳۸۰). روند جهانی جامعه‌شناسی: تحلیلی از اجتماع علمی. پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی. (۳)۱. ۱۱۷-۱۴۶.
- صالحی، صادق و ابراهیمی، قربانعلی (۱۳۷۸). بررسی عوامل مؤثر بر فعالیت پژوهشی اعضای هیئت علمی، مورد مطالعه دانشگاه مازندران، نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۴. ۱۳۸-۱۰۷.
- طالبی، ابوتراب (۱۳۹۴). فهم مدارا در اجتماع علمی علوم اجتماعی. مطالعات فرهنگی و ارتباطات. ۴۰. ۸۵-۱۱۴.
- عبداللهی، محمد (۱۳۷۵). جامعه‌شناسی در ایران: نگاهی به گذشته، حال و آینده. مجله رهیافت، شماره ۱۳، تهران: شورای پژوهش‌های علمی کشور. ۸۷-۸۱.
- عبداللهی، حمید و خستو، زهرا (۱۳۹۱). اجتماع علمی در دانشگاه‌های ایران: مطالعه موردی دانشکده‌های علوم اجتماعی دانشگاه‌های علامه طباطبایی و تهران. جامعه‌شناسی ایران. (۴)۱۳. ۲۴-۵۹.
- عباس‌زاده، محمد و قاسم‌زاده، داود (۱۳۹۷). اشتراک دانش؛ حلقه مفقوده در اجتماعات علم. راهبرد فرهنگ، ۴۲، ۱۹۶-۱۴۷.
- علمدار، فاطمه (۱۴۰۲). بنده استاد هستیم: نگاهی به تجربه نقشی اعضای هیئت علمی در ایران. تهران: لوگوس.
- قاضی طباطبایی، سیدمحمد و ودادهیر، ابوعلی (۱۳۸۰). سوگیری هنجاری و اخلاقی در پژوهش‌های دانشگاهی: مطالعه تطبیقی امور مربوط به دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تهران. نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی (تبریز). (۱۸۱)۴۴. ۱۸۷-۲۲۶.
- قاضی طباطبایی، محمود و مرجایی، هادی (۱۳۸۰). بررسی عوامل مؤثر بر خوداثربخشی دانشگاهی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه تهران. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۱۹. ۱۸۷-۲۲۶.
- قانع‌راد، محمدمین؛ ملکی، امیر و محمدی، زهرا (۱۳۹۳). مطالعه دگرگونی‌های فرهنگی در سه نسل دانشگاهی (مطالعه موردی اساتید علوم اجتماعی دانشگاه‌های تهران). جامعه‌شناسی ایران. (۴۴)۱. ۳۰-۶۴.
- قانع‌راد، محمدمین (۱۳۸۵). وضعیت اجتماع علمی در رشته علوم اجتماعی. نامه علوم اجتماعی. ۲۷. ۲۷-۵۶.
- قانع‌راد، محمدمین و قاضی‌پور، فریده (۱۳۸۱). عوامل هنجاری و سازمانی مؤثر بر میزان بهره‌وری اعضای هیئت علمی. نامه پژوهش فرهنگی، شماره ۴. ۲۰۶-۱۶۷.
- قانع‌راد، محمدمین و خسروخاور، فرهاد (۱۳۹۰ الف). جامعه‌شناسی کنشگران علمی در ایران. تهران: نشر علم.
- قانع‌راد، محمدمین و خسروخاور، فرهاد (۱۳۹۰ ب). ذهنیت‌های پژوهشگران برجسته علوم پایه درباره اجتماع علمی در ایران. دوفصلنامه انجمن آموزش عالی ایران. (۴)۳. ۷-۳۳.
- گدازگر، حسین و علیزاده اقدم، محمدباقر (۱۳۸۵). مطالعه عوامل مؤثر بر تولید علم در بین اعضای هیئت علمی دانشگاه. (۳)۳. ۱۴۸-۱۲۳.
- محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۸۱). آسیب‌شناسی بیگانگی اجتماعی-فرهنگی بررسی انزوای ارزشی در دانشگاه‌های دولتی تهران. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی. (۲۶)۴. ۱۱۹-۱۸۲.
- محمدی، زهرا و فراستخواه، مقصود (۱۳۹۷). تحول میان‌نسلی در زندگی علمی استادان دانشگاه. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران. (۳)۷. ۴۱۳-۴۳۹.
- مرجائی، سیده‌ادی (۱۳۸۳). بررسی سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه‌ها. طرح پژوهشی. تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- مرجائی، هادی (۱۳۹۰). عوامل مؤثر بر درونی‌شدن هنجارهای دانشگاهی و حرفه‌ای در اجتماع علمی ایران (مطالعه

موردی دانشجویان دکتری دانشگاه تهران). پایان‌نامه دکتری. دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

References

- Abazari, Y. (2003). "Solving the Problem." *Social Sciences Letter*, 1(21), 310–318 (in Persian).
- Abbaszadeh, M., & Ghasemzadeh, D. (2018). "Knowledge Sharing: The Missing Link in Scientific Communities." *Culture Strategy*. 42, 147–196 (in Persian).
- Abdollahi, H., & Khoshtoo, Z. (2012). "The Scientific Community in Iranian Universities: A Case Study of the Faculties of Social Sciences at Allameh Tabataba'i University and the University of Tehran." *Iranian Sociology*, 13(4), 24–59 (in Persian).
- Abdollahi, M. (1996). "Sociology in Iran: A Look at the Past, Present, and Future." *Rahyāft*, no. 13. Tehran: Scientific Research Council (in Persian).
- Afshardoust Kermani, P. (2020). "An Examination of the Rituals of Interaction within the Sociological Community in Iran." M.A. thesis in Sociology, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University (in Persian).
- Alamdar, F. (2023). *I Am the Professor: A Look at the Role Experience of Faculty Members in Iran*. Tehran: Logos (in Persian).
- Amini, M., & Qarakhani, M. (2020). "The Communicative and Normative System of the Scientific Community in Iranian Humanities." *Cultural Sociology Studies*, 11(2), 1–30 (in Persian).
- Arvin, B. (2017). "A Critical Examination of the Status of Academic Social Sciences in Iran: Proposing a Conceptual and Methodological Framework." *Journal of Methodology of the Humanities*, 23(91), 393–449 (in Persian).
- Azad Eramaki, T. (1999). *Sociology of Sociology in Iran*. Tehran: Kalameh Publishing Institute (in Persian).
- Becher, T. (1989). *Academic Tribes and Territories: Intellectual Enquiry and the Cultures of Disciplines*. Milton Keynes: SRHE/Open University Press.
- Becher, T., & Trowler, P. (2001). *Academic Tribes and Territories: Intellectual Enquiry and the Cultures of Disciplines*. 2nd edn. Buckingham: Open University Press/SRHE.
- Bourdieu, P. (2025). *The Academic Man, translated by Hassan Chavoshian*. Tehran: Parsheh Book Publishing (in Persian).
- Collins, R. (2004). *Interaction Ritual Chains*. Princeton University Press.
- Cova, B. (1997). Community and Consumption: Towards a Definition of the "Linking Value" of Product or Services. *European Journal of Marketing*, 31(3/4), 297–316.
- Ebrahimi, Ghorbanali. (1993). Scientific Community: Its Structure and Norms. *Rahyāft*, 2(5), 30–40 (in Persian).
- Ebrahimi, G., & Behnouyi-Gadaneh, A. (2012). "A Sociological Study of the Challenges of the University Scientific Community." *Research and Planning in Higher Education*, 18(63), 1–24 (in Persian).
- Ghanei Rād, M.A. (2006). "The Status of the Scientific Community in the Field of Social Sciences." *Social Sciences Letter*, 27, 27–56 (in Persian).
- Ghanei Rād, M.A., & Qazi Poor, F. (2002). "Normative and Organizational Factors Affecting Faculty Productivity." *Cultural Research Letter*. 4, 167-206 (in Persian).

- Ghanei Rād, M.A., & Khosrokhavar, F. (2011. A). *Sociology of Scientific Actors in Iran*. Tehran: Elm Publishing (in Persian).
- Ghanei Rād, M.A., & Khosrokhavar, F. (2011. B). "The Mentalities of Distinguished Natural Science Researchers about the Scientific Community in Iran." *Iranian Higher Education Association Biannual*. 3(4), 7-33 (in Persian).
- Ghanei Rād, M.A.; Maleki, A., & Mohammadi, Z. (2014). "A Study of Cultural Transformations in Three Academic Generations (Case Study: Social Science Professors at Universities in Tehran)." *Iranian Sociology*, 1(44), 30–64 (in Persian).
- Ghazi Tabatabaei, M., & Marjaei, H. (2001). "An Investigation of the Factors Affecting the Academic Self-Efficacy of Master's and Doctoral Students at the University of Tehran." *Higher Education Research and Planning Quarterly*. 19, 187-226 (in Persian).
- Ghazi Tabatabaei, M., & Widadhir, A. (2001). "Normative and Ethical Bias in Academic Research: A Comparative Study of Matters Related to Graduate Students at the University of Tehran." *Journal of the Faculty of Letters and Humanities (Tabriz)*, 44(181), 187–226 (in Persian).
- Godazgar, H., & Alizadeh Aghdam, M.B. (2006). "A Study of the Factors Affecting Knowledge Production among Faculty Members." *Journal of Social Sciences*. 3, 123-148 (in Persian).
- Habermas, J. (1987). *The Theory of Communicative Action, Volume 2: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason* (T. McCarthy, Trans.). Beacon Press / Polity Press.
- Jalili, M.; Zahedi, M.J.; Ershad, F.; & Rabiei, A. (2016). "A Sociological Analysis of the Relationship between the Scientific Community and Scientific Capital." *Journal of Iranian Sociology*, 17(3/67), 26–48 (in Persian).
- Jalili, M.; Zahedi, M.J., & Ershad, F. (2017). "Examining the Functions and Cultural Position of Professors in the University Scientific Community (Case Study: Faculty Members of the Social Sciences Faculties in Tehran)." *Iranian Social Science Studies*, 14(52), 42–57 (in Persian).
- Jalili, M.; Zahedi, M.J., & Ershad, F. (2018). "Examining the Status of the Scientific Community of Social Science Professors in Tehran City (Based on Pierre Bourdieu's Field Theory)." *Iranian Social Problems*, 9(2), 5–26 (in Persian).
- Janalizadeh Choubasti, H., & Alizadeh, M. (2014). "The Scientific Community of Sociology in Iran: Moral Density or Anomie?" *Journal of Executive Management Research*, 2(5), 9–41 (in Persian).
- Knorr Cetina, K. (1999). *Epistemic Cultures: How the Sciences Make Knowledge*. Harvard University Press.
- Maffesoli, M. (1996). *The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society*. London: Sage.
- Manathunga, C., & Brew, A. (2012). Beyond Tribes and Territories: New Metaphors for New Times. In Paul Trowler, Murray Saunders, & Veronica Bamber (Eds.), *Tribes and Territories in the 21st Century: Rethinking the Significance of Disciplines in Higher Education* (pp. 44–56). London: Routledge/Taylor & Francis.

- Marjaei, H. (2011). "Factors Affecting the Internalization of University and Professional Norms in the Iranian Scientific Community (Case Study of PhD Students at the University of Tehran)." PhD dissertation, Faculty of Social Sciences, University of Tehran (in Persian).
- Marjaei, S.H. (2004). *An Examination of Social Capital among University Students*. Research Project. Tehran: Institute for Research and Planning in Higher Education (in Persian).
- Merton, R.K. (1942). Science and Technology in a Democratic Order. *Journal of Legal and Political Sociology*, 1, 115–126. Reprinted as 'The normative structure of science' in Merton, R.K. (1973) *The Sociology of Science*. Chicago: University of Chicago Press.
- Merton, R.K. (1968). The Matthew Effect in Science. *Science*, 159(3810), 56–63.
- Mohammadi, Z., & Frasatkah, M. (2018). "Intergenerational Transformation in the Academic Life of University Professors." *Social Studies and Research in Iran*, 7(3), 413–439 (in Persian).
- Mohseni Tabriz, A.; Ghazi Tabatabaei, M.; & Marjaei, S.H. (2011). Issues and Challenges to Socialization of Academic Norms in Scientific Communities in Iran. *International Journal of Social Sciences (IJSS)*, 1(2), 159–167.
- Mohseni Tabrizi, A. (2002). "Pathology of Social-Cultural Alienation: An Examination of Value Isolation in Public Universities in Tehran." *Higher Education Research and Planning Quarterly*, 4(26), 119–182 (in Persian).
- Paya, A., & Ghanei Rād, M.A. (2016). *Habermas and Iranian Intellectuals*. Tehran: Tarh-e Naqd (in Persian).
- Peacock, V. (2016). "Academic Precarity as Hierarchical Dependence in the Max Planck Society." *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 6(1), 95–119.
- Polanyi, M. (1941). The Growth of Thought in Society. *Economica*, 8(32), 428–456.
- Polanyi, M. (1951). *The Logic of Liberty*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Polanyi, M. (1962). The Republic of Science: Its Political and Economic Theory. *Minerva*, 1(1), 54–73.
- Popper, K. (1992). "Freedom and the Theory of the Three Worlds," translated by Ahmad Naqavi. *Keyhan Monthly*, no. 9, pp. 2–9 (in Persian).
- Rabbani, R.; Rabbani, A.; & Maher, Z. (2012). "Providing a Sociological Model to Increase Scientific Production in Scientific Communities (Case Study of the University of Isfahan)." *Iranian Higher Education Quarterly*, 4(14), 65–98 (in Persian).
- Rafi'pour, F. (2002). *Obstacles to Scientific Growth in Iran and Their Solutions*. Tehran: Sherkat Sahami Enteshār (in Persian).
- Salehi, S.; & Ebrahimi, G. (1999). "An Examination of the Factors Affecting the Research Activity of Faculty Members: A Study of Mazandaran University." *Social Sciences Letter*. 14, 107-138 (in Persian).
- Shahrappour, M.; Azad Eramaki, T.; & Salehi, S. (2001). "The Global Trend of Sociology: An Analysis of the Scientific Community." *Research Journal of Humanities and Social Sciences*, 1(3), 117–146 (in Persian).
- Shils, E. (1954). The Scientific Community: Thoughts After Hamburg. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 10(5), 151–155.

- Southall, A. (1996). The Illusion of Tribe. *Journal of Asian and African Studies*, 31(1-2), 1-19.
- Spencer, D.C., & Walby, K. (2013). Neo-tribalism, Epistemic Cultures, and the Emotions of Scientific Knowledge Construction. *Emotion, Space and Society*, 7, 54-61.
- Talebi, A. (2015). "Understanding Tolerance in the Scientific Community of the Social Sciences." *Cultural and Communication Studies*, 40, 85-114 (in Persian).
- Trowler, P.; Saunders, M.; & Bamber, V. (eds.). (2012). *Tribes and Territories in the 21st Century: Rethinking the Significance of Disciplines in Higher Education*. London: Routledge.